

บทที่ 4

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายของหลักสูตรทั้งนี้ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆอันเป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน

4.1.ความหมายของการเรียนรู้ในอิสลาม

ปราชญ์มุสลิมได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ในอิสลามที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละท่านว่าจะเน้น ไปในด้านใดภาพรวมหรือเฉพาะทางดังความหมายต่อไปนี้

มาญิด อัล- ฉูลลาค Majid al-Jallad,(2005 : 56) กล่าวว่า การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างคงทนถาวรและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลเนื่องมาจากการฝึกฝนหรือได้รับการอบรมสั่งสอน และเพิ่มพูนประสบการณ์

หะซัน อัล-ซัรกอวีย์ Hasan Sharqāwy (1996 : 13) กล่าวว่า การเรียนรู้หมายถึง “กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถและทักษะของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตในทุกแง่มุมทุกที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม”

อับดุลซาลาม ตอวีละห์ Abd al-Salām Tawīlah (1997: 23) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ หรือความสามารถใหม่ที่ค่อนข้างถาวรที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างมนุษย์ และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกฝนมิใช่เป็นผลมาจากการตอบสนองตามธรรมชาติ วุฒิภาวะ พืชยา อุบัติเหตุหรือความบังเอิญต่าง ๆ

จากความหมายการเรียนรู้ของปราชญ์มุสลิมที่ได้กล่าวมานั้นสรุปได้ว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงนั้น หมายถึง “กระบวนการสร้างบุคคลให้รู้จักอัลลอฮ์พระผู้อภิบาลแห่งสากลโลกและรู้ว่าตัวเองมาจากไหนมีชีวิตอยู่เพื่ออะไรสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิม ไปสู่

พฤติกรรมใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องและเที่ยงธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พฤติกรรมที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานนั่นเอง

4.2. หลักการจัดการกระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรโดยยึดหลัก การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) จัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ให้หลากหลายสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ระหว่างบุคคลดังคำสั่งเสียของสัจดินาอาลี رضي الله عنه ว่า *خاطب الناس على قدر عقولهم* “จงพูดกับมนุษย์ เท่าที่สมองของเขาจะรับได้”
- 2) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้คิดเป็น ทำ เป็นแก้ปัญหาเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
- 3) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างเหมาะสมรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ค้ำจุนไว้ในทุกวิชา
- 4) ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพแบบองค์รวม
- 5) จัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน
- 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทั้งในสถานศึกษาและชุมชน อย่างต่อเนื่อง

4.3) องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในอิสลาม

การจัดการกระบวนการเรียนการสอนในอิสลามเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะ แปรผลให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ อิสลามได้ให้ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยไม่จำกัดกรอบรูปแบบการจัดที่ตายตัว แต่ที่สำคัญ จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลาม ซึ่งในการจัดนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

4.3.1 การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษา เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้มีเนื้อหาสาระทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง โดยยึดหลักในการพัฒนาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษและปราชญ์อิสลามเป็นที่ตั้ง

4.3.1.1. ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างหลากหลายแตกต่างกันไป บางความหมาย ก็มีขอบเขตกว้าง บางความหมายก็มีขอบเขตแคบ มีทั้งความหมายที่เป็นรูปธรรมและความหมายที่เป็นนามธรรม ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากมุมมองและประสบการณ์ของแต่ละคนที่มีต่อหลักสูตรนั่นเอง ดังความหมายของหลักสูตรที่มีผู้กล่าวไว้ เช่น

หลักสูตร (الْمَنْهَاجُ) (al-manhaj) มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับว่า ، مَهَجٌ ، وَنُهُجًا ، وَنُهُجًا ، وَنُهُجًا (nahaja, yanhajju, nahjan, wa nuhujan) ซึ่งแปลว่า “แนวทางที่ชัดเจน” เมื่อกล่าวว่า أَنْهَجَ الطَّرِيقَ (anhaja al-tariq) แปลว่า “เขาทำให้ทางเดินหรือแนวทางที่เดินอยู่นั้นชัดเจนขึ้น” และคำว่า “ الْمَنْهَاجُ ” กับคำว่า الْمَنْهَاجُ (al-manhaj และ al-mihaj) มีความหมายเดียวกันซึ่งหมายถึง “แนวทางที่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน” ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า¹

﴿ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾ (المائدة : 48)

ความว่า : “สำหรับแต่ละประชาชาติในหมู่พวกเจ้านั้น เราได้ให้มีบทบัญญัติและแนวทางไว้”

(อัลมาอิดะฮ์ : 48)

อายะฮ์นี้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประกาศให้มนุษย์ได้รู้ว่าประชาชาติทุกเผ่าพันธุ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ สร้างมานั้นจะมีหลักขาริอะห์และหลักสูตรการดำเนินชีวิตของแต่ละเผ่าพันธุ์ ดังเช่น ชาวอียิปต์มีหลักขาริอะห์และหลักสูตรการดำเนินชีวิตของพวกเขา และพวกนาซอรอ – คริสเตียนก็เช่นกัน

¹ Al-fayumi,1997. “al-Misbah al-Munir” หน้า 322. / al-Mujam al-Wasit,(มปป.) หน้า 998. al-Jauhari. “al-Sihah” เล่ม 1 หน้า 346.

มีหลักสูตรการดำเนินชีวิตของพวกเขา แต่อัลกุรอานจะเป็นธรรมเนียมและหลักสูตรการดำเนินชีวิตของอุมมะฮ์นบีมุฮัมมัด ﷺ ที่สมบูรณ์ที่สุดที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานมา¹

อิหม่ามอัลกุฎฎีย์ (Imām al-Qurtuby, 1994 : 202) ได้กล่าวว่า อายะฮ์นี้ได้ชี้ให้เห็นว่าอิสลามมีลักษณะริอะฮ์และหลักสูตรที่ชัดเจนซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะริอะฮ์และหลักสูตรของนบีคนก่อนแต่ยังคง สำหรับ (مِنْهَاجًا) หลักสูตรที่ได้กล่าวถึงในอายะฮ์นี้หมายถึง “แนวทางที่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและกระฉับกระเฉง”

อิบนุอับบาส (Ibn ‘Abbās) ﷺ ได้กล่าวว่า : الشَّرْعُ (al-shir‘ah) ในอายะฮ์นี้หมายถึง “อัลกุรอาน” และ (أَلْمَنْهَاجُ) (al-manhaj) หมายถึง “แนวทางและสุนนะห์-แบบอย่างของท่านนบีﷺ”² ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาอิสลามจึงมีแหล่งที่มาจาก พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และอัล-สุนนะฮ์และซีเราะห์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และซีเราะห์) วิถีชีวิต (ของบรรดาอัครสาวกของท่านนบี ﷺ) จึงเป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์และครอบคลุมในทุกๆด้านของการดำรงชีวิตมนุษย์³

× อับดุลเราะห์มาน อัลนะห์ลาวี (Abdurrahmān al-Nahlāwī , 1999 : 192) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง “แนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนตามระดับชั้น ตามเพศ ตามวัยและพื้นฐานของผู้เรียนอย่างเหมาะสมซึ่งจะประกอบด้วยรายละเอียดของจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน รายละเอียดของเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีการวัดและประเมินผลการเรียน และเวลาที่ใช้ในการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและช่วยให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน”

อาลี อับดุลฮาลิม มะห์มูด (‘Ali Abdulhalīm Mahmūd, 1993:16) ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง “แนวทาง วิธีการที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนอย่างมีเป้าหมาย” คำคำศัพท์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾ (المائدة : 48)

ความว่า : “สำหรับแต่ละประชาชาติในหมู่พวกเจ้านั้น เราได้ให้มีบทบัญญัติและแนวทางไว้”

(อัลมาอิดะห์ : 48)

¹ Ibn ‘Atiyah al-andalusi, 2007. “Tafsir Ibn ‘Atiyah” เล่มที่ 3 หน้า 185. al-Mawardi, 1996. “al-Nukat wa al-‘Uyun” เล่มที่ 2 หน้า 45. Abi Taiyib, 1995. “Fatah al- Bayan fi maqasid al-Quraan” เล่มที่ 3 หน้า 445.

² Abu haiyan, 1993. “Bahr al-muhit” بحر المحيط หน้า 514.

³ ‘Ali Abdulhalim Mahmud, 1993. “Wasail al-tarbiah inda al-Ikhwan al-Muslimin” หน้า 16

หลักสุตรที่ได้กล่าวมานั้นจะมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 หลักสุตรที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ชั่วคราว เนื่องจากหลักสุตรประเภทนี้เป็นหลักสุตรที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพฤติกรรมของมนุษย์.

ประเภทที่ 2 หลักสุตรที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจนและยั่งยืน ซึ่งผู้ปฏิบัติตามจะประสบแต่ความสำเร็จและชัยชนะ นั่นก็คือหลักสุตรของพระผู้อภิบาลแห่งสากลโลก เป็นหลักสุตรที่พระองค์ได้ทรงประทานให้แก่มนุษยชาติเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของพวกเขาบนโลกคุณา ทั้งนี้เพื่อที่พวกเขาจะได้ประสบความสำเร็จในชีวิตดังคำบอกกล่าวของอัลลอฮ์

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيحَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ

الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

(سورة الجاثية : 18)

ความว่า :“แล้วเราได้ตั้งเจ้าให้อยู่บนแนวทางหนึ่ง ในเรื่องของศาสนาที่แท้จริง ดังนั้นจงปฏิบัติตามแนวทางนั้น และอย่าได้ปฏิบัติตามอารมณ์ต่ำของบรรดาผู้ไม่รู้”

(อัล-ญาซียะห์ : 18)

ญาลาล มุฮัมหมัด อับดุลฮามิด มุซา (Jalāl Muhammad ‘Abdulhamīd Musa, 1998 : 273) ให้ความหมายของหลักสุตรไว้ว่า “หลักสุตร” หมายถึง “แนวทางเนื้อหาวิชาที่จัดไว้ อย่างมีระบบเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ที่เป็นัจธรรม โดยผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการคิดและวิธีการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและ บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้อิสลามอย่างครบด้าน”

✕ คัมรอดีซ อับดุลมายิด (Damradash ‘Abd al-Mājid ,1981 : 15) ให้ความหมายของหลักสุตรว่า หลักสุตรหมายถึง “มวลเนื้อหาสาระ ประสบการณ์ทั้งหมดที่สถาบันการศึกษาจัดไว้ อย่างมีระบบให้กับนักเรียนได้เรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาที่สมบูรณ์ และยั่งยืน ทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา สังคม และจิตวิญญาณ”

มุฮัมหมัด อิซซะห์ (Muhammad ‘Izzah, 1979 : 11) กล่าวว่าหลักสุตร หมายถึง “มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดให้กับเด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทศนคติ แบบพฤติกรรม กิจวัตร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ”

มุสตอฟา มุฮัมหมัด อัลดะฮ์ฮาน (Mustafā Muhammad al-Ṭahhān, 2002 : 35) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึงแนวทางการจัดการศึกษาของครูเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ เจตคติและพฤติกรรมตามที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของการศึกษาอิสลาม

จากการศึกษาของผู้วิจัยถึงความหมายของหลักสูตรการศึกษาตามแนวคิดของปราชญ์และนักการศึกษาอิสลามข้างต้นนั้นในภาพรวมไม่ได้แตกต่างกันมากนักแต่จะแตกต่างกันบ้างในส่วนของรายละเอียดเท่านั้น ซึ่งพอที่จะสรุปได้ว่าหลักสูตรนั้น หมายถึง “แนวทางเนื้อหาวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบเพื่อให้ผู้เรียน ได้ศึกษาหาความรู้ที่เป็นสังขรณ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานให้มนุษย์ชาติเพื่อเป็นแสงสว่างนำทางไปสู่ความสำเร็จในโลกนี้และโลกหน้า โดยผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการคิดและวิธีการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและบรรลุดตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้อิสลามอันสูงส่งอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา สังคม และจิตวิญญาณ”

✕ จากความหมายของหลักสูตรที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า หลักสูตรมีความหมายได้หลายอย่าง ทุกอย่างล้วนเป็นความหมายที่ถูกต้อง

4.3.1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาประเภทใดและระดับใดก็ตามจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรจะเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้างจึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็กและสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่จะสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไรอีกด้วย

จากความสำคัญของหลักสูตรดังกล่าว พอสรุปได้เป็นข้อๆดังนี้

- 1) หลักสูตร เป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
- 2) หลักสูตร เป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนร่วมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาติ
- 3) หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบัน การศึกษาระดับต่างๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งใน

การจัดสรรงบประมาณบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของ
การศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

- 4) หลักสูตร เป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย
- 5) หลักสูตร จะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะ
เป็นไปในรูปใด
- 6) หลักสูตร จะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญอกงามและ
พัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- 7) หลักสูตร จะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความ
ประพฤตินี้เป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลังซึ่งจะนำไปสู่
การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล
- 8) หลักสูตร จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษา
เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่
เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทนต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลง
ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง¹

× หลักสูตรจะมีความหมายอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทุกคนต้องยอมรับก็คือหลักสูตรมี
ความสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมว
ล ประสพการณ์แก่ผู้เรียน อันเปรียบเสมือนแผนที่หรือเข็มทิศหรือหางเสือหรือหลอดไฟที่จะทอแสง
นำทางในการจัดการศึกษาให้บรรลุผลอย่างยั่งยืน หลักสูตรที่ดีจะต้องมีความชัดเจน เหมาะสมกับ
ผู้เรียนและสังคมซึ่งจะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้หรือการจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมี
ประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จ เพราะฉะนั้นในการจัดทำหรือการพัฒนาหลักสูตรจึงควรถือ
เป็นงานสำคัญที่ทุกฝ่ายควรจะต้องร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการเพื่อให้ได้หลักสูตรในระดับต่างๆที่
ดี ถูกต้องเหมาะสม การดำเนินการไปสู่จุดหมายปลายทางในเรื่องการศึกษาจะเป็นไปได้อย่าง
ราบรื่น สามารถสร้างลักษณะสังคมที่ดี เป็นที่โปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ ในอนาคตโดยใช้
การศึกษาเป็นเครื่องมืออย่างเต็มภาคภูมิเพื่อสร้าง และพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่ยุติธรรมมีความ
เจริญรุ่งเรือง และสงบสุขพร้อมทั้งได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ตามที่อัลลอฮ์กล่าวในอัลกุ
รอานว่า (15 : 34) رَبِّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ความว่า “ รัฐของสุเจ้าเป็นรัฐที่สมนурณ์และผู้อภิบาลของ

¹Mustafa Muhammad al-Tahhan,2002. “al-Tarbiyyah wa dauruha fi tashkil al-suluk” หน้า 35

เข้าเป็นทรงอภยยิ่ง” (34:15) ชนกลุ่มนี้ประกอบด้วยบรรดาเราะสูตและผู้ปฏิบัติตามเราะสูตในยุคต่าง ๆ

4.3.1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร หมายถึง ส่วนที่อยู่ภายในและประกอบกันเข้าเป็นหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์เป็นแนวทางในการจัดการเรียน การสอน การประเมินผลและการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

Damradash ‘Abd al-Mājid (1981 : 16-17) กล่าวว่าหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการออกแบบในลักษณะใดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (curriculum aims) หมายถึง ความตั้งใจหรือความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้ที่จะผ่านหลักสูตร เป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการให้การศึกษาแก่เด็ก ช่วยในการเลือกเนื้อหาและกิจกรรมตลอดจนใช้เป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการประเมินผล

2) เนื้อหาสาระของหลักสูตร (content) เป็นสิ่งที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้โดยดำเนินการตั้งแต่การเลือกเนื้อหาและประสบการณ์การเรียงลำดับเนื้อหา สาระ และการกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสม

3) การนำหลักสูตรไปใช้ (curriculum implementation) เป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทำวัสดุหลักสูตร การจัดเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรและสิ่งแวดล้อม การดำเนินการสอน

4) การประเมินผลหลักสูตร (evaluation) คือการหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายหรือไม่มากนักเพียงใดและอะไรเป็นสาเหตุการประเมินผลหลักสูตร เป็นงานใหญ่และมีขอบเขตกว้างขวาง ผู้ประเมินจำเป็นต้องวางโครงการประเมินผลไว้ล่วงหน้า

5) วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (curriculum materials and instructional media) หมายถึงเอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวิดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาและอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

Abd al-Salām Tawīlah (1997: 108) ได้กล่าวว่า หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการออกแบบในลักษณะใดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) จุดหมายและจุดประสงค์ (aims and objectives)

1.1) จุดหมาย เป็นสิ่งที่กำหนดไว้กว้าง ๆ เน้นคุณลักษณะที่คาดหวังของผู้เรียน

1.2) จุดประสงค์ เป็นสิ่งที่กำหนดเฉพาะเรื่องในระดับกลุ่มวิชา

2) เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (contents and experiences)

2.1) เนื้อหาสาระที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์

2.2) ประสบการณ์ เป็นการกำหนดคุณลักษณะ เจตคติ ค่านิยม อันพึงปรารถนา

ให้ผู้สอนได้นำไปพิจารณาตัดสินใจสร้างเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพผู้เรียนและชั้นเรียน

3) การนำหลักสูตรไปใช้ (curriculum implementation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่มีการปรับปรุงคลอบคลุมเวลาของการใช้หลักสูตร ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ และมีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ

4) การประเมินผล (evaluation) เป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร ค้นหาสาเหตุของสิ่งที่ไม่สัมฤทธิ์ผล เป็นงานใหญ่ที่มีขอบเขตกว้างขวางจะต้องวางโครงการประเมินผลไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นกระบวนการ

4.3.1.4. คุณสมบัติของหลักสูตรการศึกษาอิสลาม

X

อับดุลเราะห์มาน อัลนะห์ล่าวีย์ (Abdurrahmān al-Nahlāwy, 1999 : 196-199) หลักสูตรเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ลักษณะหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาอย่างถาวร ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาอิสลามควรมีคุณสมบัติดังนี้

1) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องเน้นเพื่อในบรรลุผลตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาอิสลามที่สำคัญ คือ บริสุทธิใจในการเคารพภักดีและทำอิบะดะฮ์เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์รายย่อยต่างๆ ทั้งนี้ให้เกิด พัฒนาการในทุกๆด้านของชีวิต

2) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องจัดประสบการณ์เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีความรักต่ออัลลอฮ์ และสำนึกในความยิ่งใหญ่ของพระองค์ และเชื่อฟังในคำสั่งของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ที่อัลลอฮ์ได้ส่งท่านมาเพื่อเป็นความเมตตาธรรมต่อชาวโลก

3) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องสอดคล้องกับธรรมชาติการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ จัควิชาทักษะ และวิชาเนื้อหาให้เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามในทุกด้าน โดยจะดำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ทางจิตใจและความกตัญญูที่หะศิณบีได้ชี้ให้เห็นว่า :

((عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَوْ يَنْصُرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ))

(رواه البخاري 1997 : 1380)

ความว่า : “จากอาบีฮุรัยเราะฮ์กล่าวว่ ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่ :
ทุกชีวิตที่เกิดมา เกิดมาบนครรลองที่อัลลอฮ์กำหนดไว้ แต่พ่อแม่
ของเขาทำให้เขาเป็นยะฮูด (ยิว) หรือนะศอรอ (คริสต์) หรือ
มะญซี (ลัทธิบูชาไฟ)”¹

(บันทึกโดย อัลบุคอรี 1997 : 1380)

4) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องยืดหยุ่น ได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์
ต่างๆ และเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย โดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ

5) มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็น ทำ
เป็น และมีพัฒนาการในทุกด้าน และตรงตามลักษณะของพัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ โดยเฉพาะ
ในเรื่องอะกิดะฮ์ ที่เด็กจำเป็นต้องรู้

6) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ต่อเนื่องกันไป และ
จะต้องเรียงลำดับความยากง่ายไม่ให้ขาดตอนจากกัน

7) หลักสูตรจะต้องเพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นของเด็กบอก
แนวทาง วิธีสอน และอุปกรณ์สื่อการสอนประกอบเนื้อหาสาระที่จะสอนไว้อย่างเหมาะสม.

8) หลักสูตรย่อมส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่ม มีความคิด
สร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิตตรงตามครรลองของศาสนาอิสลาม .

9) หลักสูตรจะต้องส่งเสริมให้เด็กทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ และตาม
แบบอย่างของศาสดามุฮัมมัด ﷺ และทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อพัฒนาให้รู้จักการอยู่ร่วมกัน
ในสังคม

10) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องครอบคลุมและสมบูรณ์ มุ่งเน้นการพัฒนาใน
ทุกๆด้านของชีวิต ดังเช่น การยึดมั่นในหนทางของอัลลอฮ์ การเผยแพร่คำสอนของอิสลาม และการ
สร้างสังคมมุสลิมในสถานศึกษา โดยการปลูกฝังหลักการอิสลาม และจุดเด่นของศาสนา

¹ อินุสะอูร์.(1999.) ที่ดศุลบารีฮ์ ฆัรซุ ฆอฮ์ศุดบุคอรีฮ์. วิชาฮ์ : มัคคะฮ์บะฮ์ คารุสสะถัม เล่ม 3 หน้า 312

กระบวนการเรียนการสอน หลักจริยธรรมและคุณธรรมในชีวิตของนักศึกษาเป็นรายบุคคล และความสัมพันธ์ในสังคม และการทำงานเพื่อเชิญชวนให้มนุษย์กลับมาเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์¹ .

11) หลักสูตรการศึกษาอิสลามย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลาเพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

12) หลักสูตรที่ดีจะต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติบนพื้นฐานของหลักซารีอะห์อิสลาม

13) หลักสูตรที่ดี ต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลายๆอย่าง เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละบุคคล โดยลำดับความสำคัญตามหลักการอิสลาม

14) เนื้อหาสาระทั้งหมดของหลักสูตรการศึกษา จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลาม และจะต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่อัลลอฮ์ได้มา

15) หลักสูตรการศึกษาอิสลามจะต้องจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการทางด้านจิตสำนึกและความคิดในเรื่องของการทำงานเพื่ออัลลอฮ์ การเผยแพร่อิสลาม การสร้างสังคมมุสลิมที่ดี ที่มีคุณธรรม

16) หลักสูตรที่ดีจะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมแก่การนำไปปฏิบัติและสะดวกแก่การวัดและประเมินผลอย่างซื่อสัตย์และยุติธรรม (Muhammad 'Izzah, 1979 : 11-15)¹

ชัยน มุฮัมมัด ซาฮาดะฮ์ ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณสมบัติของหลักสูตรการศึกษาอิสลามไว้ดังนี้ :

- 1) ต้องมาจากหลักการอิสลาม
- 2) ต้องครอบคลุมการเรียนรู้ในทุกๆด้าน
- 3) เป็นจุดประสงค์ที่สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง
- 4) สามารถเผชิญหน้าและแก้ไขปัญหาภัยกับการท้าทายทุกรูปแบบได้
- 5) ต้องมีความเหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน
- 6) ไม่ขัดแย้งกับอุดมการณ์อิสลาม
- 7) มีความชัดเจน และแน่นอนตรวจสอบและประเมินผลได้
- 8) มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์อื่นๆ ทั้งก่อนและหลังเรียน

¹Abdurrahmān al-Nahlāwī , 1999 . “Usūl al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah” หน้า 196-199

- 9) สามารถแปลงเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมได้และผู้เรียนสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง (ชัยน์ มุฮำหมัด ซาฮาตะฮุ , (มปป)หน้า 38-39 แปลโดย คนรอหิม สุนทรมาลาดี)

จากคุณสมบัติของหลักการศึกษาศาสนาอิสลามที่ได้กล่าวมานั้นผู้วิจัยขอสรุปว่าหลักสูตรการศึกษาศาสนาอิสลามนั้นมีคุณสมบัติพิเศษประการหนึ่งที่เหนือประการทั้งปวงก็คือเป็นหลักการศึกษาคือเป็นอิบะคะฮฺ แต่อิบะคะฮฺในที่นี้มิได้จำกัดความเฉพาะการละหมาด การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์เท่านั้น ดังที่คนทั่วไปเข้าใจกัน แต่เป็นอิบะคะฮฺในที่นี้จะให้ความหมายที่กว้างและครอบคลุมกว่านั้น ซึ่งจะหมายถึงการปฏิบัติอิบะคะฮฺต่ออัลลอฮฺเพียงหนึ่งเดียวในทุกๆด้านของชีวิตทั้งการงานทางโลกและทางธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่มั่นคงในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอัลลอฮฺ ﷻ

อิบะคะฮฺในความหมายที่ครอบคลุมนี้จะรวมถึงชีวิตทั้งชีวิตของมุสลิม มันมิได้จำกัดความเฉพาะมุมใดมุมหนึ่งของชีวิตเท่านั้น แต่มันเป็นเป้าหมายหลักของการสร้างมนุษย์ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ประกาศในอัลกุรอานว่า :

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾

(الذاريات : 56)

ความว่า : “และข้ามิได้สร้างญิน และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(สุเราะฮฺ : อัลซารียาค)

4.3.1.5 เป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาในอิสลาม

‘Ali ‘Abd al-Halīm Mahmūd, (1993:18) ได้กล่าวว่า “วัตถุประสงค์การจัดหลักสูตรการศึกษาในอิสลามนั้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จากพฤติกรรมที่ไม่ดีให้ดีขึ้น แต่ถ้าหากผู้เรียนไม่ใช่มุสลิม จากที่เป็นผู้ปฏิเสธให้เป็นผู้ศรัทธา แต่ถ้าหากเขาเป็นมุสลิม จากที่เป็นผู้เนรคุณกลับมาเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ จากความมึนงงกลับมาสู่ทางนำแห่งพระองค์ จากความเท็จกลับมาสู่ศีลธรรม จากหลักสูตรและกฎหมายของมนุษย์กลับมาสู่หลักสูตรและกฎหมายแห่งพระเจ้าอัลลอฮฺ ﷻ ในทุกๆ ด้านของชีวิต”

4.3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในอิสลาม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้เป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ระหว่างหรือหลังการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้นั้นๆ และสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้นั้น ผู้จัดกิจกรรมหรือผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่จะนำมาออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ ซึ่งต้องรู้ว่าแหล่งเรียนรู้นั้นถูกจัดอยู่ในประเภทใดมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง และมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอย่างไร ตลอดจนจุดเน้นหรือกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง และมีเนื้อหาสาระอะไรที่ต้องการเน้นให้ผู้เข้าใช้บริการทราบหรือเรียนรู้ ซึ่งผู้ออกแบบกิจกรรมต้องเข้าใจในเรื่องนี้ เนื่องจากองค์ความรู้ต่างๆ ที่อยู่ในแหล่งเรียนรู้อาจมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในหลักสูตร ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์และมีความหมายต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยเติมเต็มความรู้ หรือการขยายความรู้ความเข้าใจให้ผู้เรียนหรือเสริมทักษะทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในตัวผู้เรียนต่อไป ฉะนั้นการออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายความสำคัญ ลักษณะ ประโยชน์ รูปแบบ และขั้นตอนตลอดจนหลักในการสร้างหรือออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

4.3.2.1 ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

Abd al-Rahmān al-Nahlāwy (1999 :185) กล่าวว่า “กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนได้มีการฝึกเสริมทักษะในการเรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนในด้านต่างๆ และเพื่อเป็นการพัฒนาความถนัดความสามารถที่นักเรียนมีอยู่แล้ว และเพื่อให้ผู้เรียน ได้เกิดการเรียนรู้ จนผู้เรียนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางของจุดประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งในที่นี้จะต้องไม่ขัดกับหลักการศาสนาและจะต้องสอดคล้องกับความพร้อมของผู้เรียนด้วย กล่าวคือ กิจกรรมต่างๆที่จัดให้แก่ผู้เรียนนั้นจะต้องไม่เกินความสามารถของผู้เรียนที่ทำได้ ผู้เรียนถึงจะมีความสุขกับการเรียน

4.3.2.2 หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร โดยมีหลักการที่สำคัญในการจัด ดังนี้

Abd al-Rahmān al-Nahlāwy (1999:190-192) ได้อธิบายถึงหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในอิสลามว่า “หากเราจะมาเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสมัยของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในปัจจุบัน เราจะพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสมัยของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ จะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไปในด้านของเป้าหมายการศึกษาอิสลาม ในด้านของพื้นฐานศาสนาอิสลาม ในด้านของบุคลิกท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งลักษณะพิเศษนี้จะเป็นหลักการที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษาอิสลาม และสามารถที่จะยืนยันได้ว่าเป็นการจัดกิจกรรมการศึกษาอิสลาม ทั้งนี้พอที่จะสรุปได้ว่า

1) การจัดกิจกรรมจะต้องผ่อนคลายและยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรเพื่อหวังความโปร่งปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ ในการเรียนการสอน

2) จัดกิจกรรมให้อยู่ในกรอบของศาสนาและหลักจริยธรรมอันดีงามของอิสลาม และหลีกเลี่ยงการปะปนระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย เพราะเป็นที่ต้องห้ามในอิสลาม และหลีกเลี่ยงการใช้พฤติกรรม วาจา ที่ไม่เหมาะสม และไม่อนุมัติในอิสลาม เช่น พูดคมคตเท็จ พูดจาเสียดสีผู้อื่น

3) จัดกิจกรรมจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะพิเศษของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในอิสลาม เช่น เมื่อครั้งที่จะสอนเรื่องการละหมาด ครูผู้สอนควรที่จะปลูกฝังให้เด็กได้รู้ว่าการละหมาดเป็นเสาหลักในศาสนาและเป็นอิบะดะห์ที่อัลลอฮ์ได้บัญญัติให้มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจและจิตวิญญาณ มิใช่เป็นเพียงแค่การยกตัวอย่างเท่านั้น การให้ทาน การช่วยเหลือผู้อื่น การเยี่ยมเยียนคนป่วย การเผยแพร่ศาสนา ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นจะต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ และหวังความโปร่งปรานจากพระองค์เพียงผู้เดียว

4) จัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอิสลาม กล่าวคือ เพื่อปฏิบัติตามขาริอะฮ์ของอัลลอฮ์ ﷻ และเพื่อปฏิบัติอิบะดะฮ์ต่อพระองค์และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์และเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในชีวิตประจำวัน เมื่อผู้ใดได้ปฏิบัติตัวดังที่ได้กล่าวมานั้นเขาผู้นั้นก็ได้สร้างสังคมที่ปฏิบัติตามขาริอะฮ์ของอัลลอฮ์ ﷻ

5) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายทางการศึกษาอิสลาม มิใช่เพียงแต่ต้องการชัยชนะการประกวดหรือแข่งขันทางวิชาการ หรือ ความเป็นเลิศทางการศึกษา

เท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของการปลูกจิตสำนึกทางศีลธรรม หลักจริยธรรมและคุณธรรมอันดีงามให้แก่ผู้เรียน เช่น การประพาศิทธิ พุทธิ กินติ คิตติ รักการทำงาน มีความซื่อสัตย์ นอบน้อมถ่อมตน เสมอต้นเสมอปลาย มีความใฝ่รู้ และมีความอดทนในชีวิต

6) จัดกิจกรรมทุกครั้งครูผู้สอนไม่ใช่เพียงแต่เป็นครูที่ปรึกษาเท่านั้น แต่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอีกด้วย และครูจะต้องมีความรับผิดชอบต่อนักเรียน มีส่วนร่วมกับนักเรียนในทุกๆกิจกรรมโดยไม่ถือตัวกับพวกเขา กลับมีความรู้สึกเป็นพี่น้องที่ใช้ชีวิตอยู่ภายใต้ความโปรดปรานของพระเจ้าองค์เดียวกัน มีอุดมการณ์อันเดียวกัน ก็คือความโปรดปรานของอัลลอฮ์ซึ่งเป็นความหวังของมูร็อบบิ์มุสลิมทุกคน

7) จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน และใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง และสอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชา และเหมาะสมกับเพศ วัย และความสามารถของผู้เรียนและมีลำดับขั้นตอนที่ดี

8) ผู้จัดกิจกรรมจะต้องมีจิตสำนึกของความเป็นครูหรือ มูร็อบบิ์-ผู้อบรมที่ดี และกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ครูมิใช่เป็นเพียงแต่ที่ปรึกษาให้แก่เด็กเท่านั้น แต่ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กในทุกๆกิจกรรมอีกด้วย และพร้อมที่จะอบรมสั่งสอนผู้เรียนด้วยความรัก เพราะมันเป็นหัวใจสำคัญของผู้อบรมที่ดี

9) จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดและการประเมินผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

4.3.2.3 ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากการศึกษาของผู้วิจัยถึงประประโยชน์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พอสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางร่างกาย (Physical Participation) คือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อช่วยให้ประสาทการรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัว พร้อมทั้งรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น การรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ หากผู้เรียนไม่มีความพร้อมในการรับรู้ แม้จะมีการให้ความรู้ที่ดียิ่งๆ ผู้เรียนก็ไม่สามารถรับได้ ซึ่งสามารถจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พบเห็นเสมอๆ คือ หากผู้เรียนต้องนั่งนานๆ ไม่ช้าผู้เรียนอาจหลับ หรือคิดไปเรื่องอื่นๆ ได้ การเคลื่อนไหวทางร่างกาย มีส่วนช่วยให้ประสาทการรับรู้ตื่นตัว พร้อมทั้งรับและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดี ดังนั้นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนจึงควร

เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นระยะๆ ตามความเหมาะสมกับวัยและระดับความสนใจของผู้เรียน

2) กิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสติปัญญา (Intellectual Participation) คือ กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหวทางสติปัญญาต่างๆ ว่าเป็นกิจกรรมที่ท้าทายความคิดของผู้เรียน สามารถกระตุ้นสมองของผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหว ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความจดจ่อในการคิด สนุกที่จะคิด ซึ่งกิจกรรมจะมีลักษณะดังกล่าวได้ก็จะต้องมีเรื่องให้ผู้เรียนคิด โดยเรื่องนั้นจะต้องไม่ง่ายและไม่ยากเกินไปสำหรับผู้เรียน เพราะถ้าง่ายเกินไป ผู้เรียนต้องไม่จำเป็นต้องใช้ความคิด แต่ถ้ายากเกินไป ผู้เรียนก็จะเกิดความท้อถอยที่จะคิด ดังนั้น ครูจึงต้องหาประเด็นความคิดที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด หรือลงมือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

3) กิจกรรมการเรียนการสอน ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) คือ กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อาศัยรวมกันเป็นหมู่คณะ มนุษย์โดยทั่วไปจะต้องเรียนรู้ที่ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมต่างๆ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนทางด้านสังคม ซึ่งส่งผลถึงการเรียนรู้ด้านอื่นๆ ด้วย ดังนั้น กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจึงควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย

4) กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัด ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางอารมณ์ (Emotional Participation) คือ กิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนั้นเกิดความหมายต่อตนเอง กิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนนั้น มักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประสบการณ์และความจริงของผู้เรียนจะต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนโดยตรงหรือใกล้ตัวผู้เรียน

กิจกรรมการเรียนใดก็ตาม หากสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกายอย่างเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความสนใจของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่ท้าทายความคิด สติปัญญาของผู้เรียน สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดอย่างเต็มที่และช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้กว้างขวาง กิจกรรมนั้นจะสามารถให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี และหากกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนโดยตรง ก็จะยิ่งช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนยิ่งขึ้น จะเห็นว่ากิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ หากครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีลักษณะดังกล่าวแล้วจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและยังช่วยพัฒนาการทางด้านร่างกายและสติปัญญา สังคมอารมณ์ ของผู้เรียนไปพร้อมๆ กันอีกด้วย

4.3.2.4. การจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย

คำว่า “การสอน” หมายถึงการแนะนำ อบรม และชี้แจงบุคคลอื่นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำไปประพฤติ ปฏิบัติได้ ปัจจุบัน มักใช้เทียบเคียงกับคำว่า “การเรียนรู้” โดยถือเป็น “ศาสตร์” อย่างหนึ่ง สำหรับบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่นี้ กล่าวคือ เป็นบุคคลที่ต้องได้รับการเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ โดยอาศัย “ศิลป์” แห่งตนเป็นสำคัญ ดังนั้น การสอน จึงเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในตัวเอง จึงจะนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลของการปฏิบัติหน้าที่อย่างแท้จริง

การจัดการกระบวนการเรียนการสอนในอิสลามนั้น หมายถึง การจัดการกระบวนการเรียนการสอนในทุกรูปแบบที่อยู่ในกรอบของศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาอิสลาม ซึ่งจะมีข้อสังเกตอยู่ว่ากระบวนการเรียนการสอนในอิสลามนั้น จะต้องยึดหลักจากแหล่งที่มาของการศึกษาอิสลาม และไม่ขัดแย้งกับหลักการศรัทธาและบทบัญญัติแห่งอิสลามอีกด้วย และอิสลามไม่ยอมรับความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้น จนกว่าแนวทางในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม เพราะวัตถุประสงค์นั้นไม่สามารถที่จะลบล้างแนวทางหรือกระบวนการที่ชั่วร้ายได้ในศาสนาของเรา ดังนั้นกระบวนการและแนวทางจะต้องสอดคล้องกันกับวัตถุประสงค์ กล่าวคือ ทั้งสองอย่างจะต้องอยู่ในกรอบของศาสนาและหลักจริยธรรมของอัลลอฮ์ ¹

การสอนมีหลายวิธี ทุกวิธีมีประโยชน์ในการนำมาสอนทั้งสิ้น ข้อสำคัญในการนำมาใช้ผู้สอนต้องเลือกให้เหมาะสมจึงจะได้ผล การเลือกวิธีสอนจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการสอน ผู้สอนควรพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะการเรียนการสอนในปัจจุบันจะเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ครูผู้สอนจึงต้องช่วยผู้เรียนให้เรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดให้ได้

หากเราได้ศึกษาประวัติศาสตร์อิสลามแล้วเราจะพบว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็น “บรมครู” แห่งการละวัช – การเผยแผ่ การอบรม และการแนะนำสั่งสอนอย่างครบวงจร ท่านเป็นนบีและรอซูลที่เปี่ยมล้นด้วยคุณลักษณะของผู้เผยแผ่ และการสอนประชาชาติที่เรียบง่าย แต่แฝงเร้นด้วยคุณค่าและความหมายอย่างยิ่ง แม้แต่ท่านมูอาวิยะห์ บุตรของสะกัม อัศสุละมียะห์ ซึ่งเป็นขอฮาบะห์-อัครสาวกท่านหนึ่งของท่านศาสดา ได้กล่าว “ฉันขอสาบานว่าฉันไม่เคยเห็นครูท่านใดที่สอนได้ดีกว่าท่านนบี และไม่เคยเห็นครูท่านใดที่ทำหน้าที่อบรม ดัดเตือนดีกว่าท่านนบี ﷺ” ตลอดระยะเวลา 23 ปี ที่ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติหน้าที่ละวัช-เผยแผ่คำสอนของอิสลาม แก่มนุษยชาตินั้น ท่านได้ฉายภาพแห่งความเป็น “บรมครู” อย่างน่าประทับใจยิ่ง โดยได้แสดง

¹ Dr.Amin Abu lawi,1999. “Usul al-Tarbiyyah al-Islamiyyah” หน้า 153

บทบาทและเทคนิคการเป็นผู้สอนที่หลากหลาย สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพธรรมชาติของผู้เรียน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างไรก็ตาม นอกนี้ท่านศาสดามุฮัมหมัด ﷺ มิได้เป็นผู้สอนที่ให้ความรู้ทางวิชาการเฉพาะบรรดาซอฮาบะห์- อัครสาวกเท่านั้น แต่ท่านศาสดายังเป็นผู้อบรม สอดแทรกจริยธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางวิชาการด้วยหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ท่านศาสดา สอนประเด็นที่เป็นความรู้คู่คุณธรรม และหลายโอกาส ท่านศาสดามุฮัมหมัด ได้มุ่งเน้นประเด็นที่เป็นคุณธรรมนำความรู้ทางวิชาการด้วย นอกจากนี้ท่านศาสดายังเป็นผู้อบรมและให้แนวทาง แก่ปัญหาการดำเนินชีวิตด้วย นับตั้งแต่เรื่องปลีกย่อยไปสู่เรื่องที่สำคัญที่สุด ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัว ครอบครัว สังคม และการเมือง เหล่านี้เป็นต้น

จากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับวิธีการและเทคนิคการสอนของท่านศาสดามุฮัมหมัด ﷺ พบว่าในคัมภีร์อัลกุรอาน และอัลหะดีษ ได้กล่าวถึงวิธีการและเทคนิคการสอนไว้มากมาย ซึ่งพอที่จะสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1. วิธีสอนโดยการสนทนา ตั้งคำถามและร่วมอภิปราย
2. วิธีสอนโดยการสร้างแรงจูงใจ หรือแรงกระตุ้น
3. วิธีการสอนด้วยการเล่าเรื่องประกอบ
4. วิธีการสอนโดยการอุปมาอุปมัย
5. วิธีสอน โดยการสาธิต ฝึกฝนและปฏิบัติ
6. วิธีการสอน โดยการส่งเสริม ตักเตือนและการลงโทษ

ด้วยกระบวนการที่ได้กล่าวมานั้นอิสลามได้ใช้ในการฝึกอบรม ประชาชาติอิสลาม ให้มีจิตสำนึกในความเป็นคนที่มีบุคลิกภาพที่มีความสมดุล และฝึกฝนทางจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การจัดกระบวนการเรียนการสอนในอิสลามนั้นควรมุ่งเน้น ใ้มนุษย์เจริญเติบโตในทุกๆด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา การจินตนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งปัจเจกบุคคลและส่วนรวม พร้อมทั้งโน้มน้าวและจูงใจด้านต่างๆ เหล่านี้สู่พระเจ้า อีกทั้งเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีแนวคิดที่เป็นสันติธรรม มีพฤติกรรมที่ดีงาม มี กิริยามารยาทที่นอบน้อมต่อมคน แล้วเมื่อนั้นเราจะได้เห็นสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความสุข และ เราจะอยู่บนโลกนี้อย่างมีความสุขด้วยอารยะธรรมแห่งอิสลาม

4.3.2.4.1) วิธีสอนโดยการสนทนา ตั้งคำถามและร่วมอภิปราย

การสอนแบบสนทนาและร่วมอภิปรายเป็นวิธีสอนที่ดำเนินการในรูปแบบของการร่วมสนทนาซักถามระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่า โดยกำหนดเงื่อนไขให้อยู่ในประเด็นและวัตถุประสงค์เดียวกัน การสนทนาหรือการร่วมอภิปรายจะทำให้ผู้ร่วมอภิปรายเกิดความสนใจและเกิดความคิดเพื่อค้นหาคำตอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ร่วมอภิปรายมีความเชื่อมั่นในตนเองและเกิดความคิดที่แตกฉานในประเด็นที่มีการร่วมอภิปราย

ในอัลกุรอานและซุนนะฮ์ได้มีการนำเสนอในรูปแบบของการสนทนาและอภิปราย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการเริ่มต้นในลักษณะของการใช้คำถาม การอธิบายลักษณะ และการเล่าเรื่อง ดังประเภทของการสนทนาและการร่วมอภิปรายดังต่อไปนี้

1.1) การสนทนา ซักถาม และสอดแทรกจริยธรรมที่เกี่ยวข้อง

เป็นวิธีสอน โดยผู้สอนป้อนคำถามให้ผู้เรียนตอบ อาจตอบเป็นรายบุคคลหรือตอบเป็นกลุ่มย่อย หรือตอบทั้งชั้น การตอบใช้วิธีพูดตอบ ผู้สอนจะพิจารณาคำตอบแล้วให้ข้อมูลสะท้อนกลับ หรือถามคนอื่นหรือกลุ่มอื่นจนกว่าจะได้คำตอบที่ถูกต้องเหมาะสมในคัมภีร์อัลกุรอาน พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ขึ้นต้นอายะฮ์ด้วยคำถามมากมาย เช่น

﴿ اذْهَبْ اِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى (16) ﴾

﴿ فَاَنْزَلْنَا مِنْهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى (17) ﴾

(سورة النازعات : 15-18)

ความว่า “เรื่องราวของมุซามาถึงเจ้าแล้วมิใช่หรือ ? ขณะที่พระเจ้าของเขาทรงเรียกเขาหว่างหุบเขาฏวานบรียุทธิ เจ้าจงไปหาฟิรเอานู เพราะเขาละเมิดฝ่าฝืน แล้วจงกล่าวว่าคุณประสงค์จะชักฟอกไหม?”

(สุเราะฮ์ อันนาซีอัต : 15-18)

ส่วนวิธีสอนโดยการตั้งคำถามของท่านรอซูล ﷺ ท่านได้นำมาใช้กับบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เพื่อต้องการดึงดูดความสนใจของพวกเขาในสิ่งที่ท่านต้องการจะพูด และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนแก่บรรดาซอฮาบะห์-อัครสาวก ให้รู้จักซักถามในสิ่งที่ไม่รู้หรือสงสัย เพราะการถาม

เป็นจุดกำเนิดแห่งวิชาความรู้ และท่านศาสดามุฮัมมัดยังสอนอีกว่า บางสิ่งที่ไม่เหมาะสมก็ไม่ควรถาม เพราะถ้าถามแล้ว อาจนำไปสู่ความเสียหายแก่ผู้ถามได้เช่นเดียวกัน

ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงซักถามในสิ่งที่ท่านไม่รู้ แท้จริงยาที่จะรักษาความโง่ คือ การถาม” และท่านศาสดาได้กล่าวอีกว่า “แท้จริงมุสลิมที่กระทำความคิดที่รุนแรงที่สุด คือ ผู้ที่ถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยังมิได้มีการบัญญัติต้องห้าม เพราะคำถามของเขาทำให้สิ่งนั้น กลายเป็นสิ่งต้องห้าม”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้เรียนทุกคนต้องมีคำถามที่ต้องการคำตอบจากผู้สอน ท่านศาสดามุฮัมมัดจึงแนะนำว่า เวลาใดเหมาะสมที่จะถาม สิ่งใดที่ควรถาม ใครเป็นผู้ถาม และควรถามอย่างไรเป็นต้น ท่านเราะสูล ﷺ ได้เคยใช้คำถามในการสอนดังที่ท่านได้กล่าวว่า

((أَتَدْرُونَ مِنَ الْمُسْلِمِ؟ قَالُوا : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ : الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ. أَتَدْرُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِ؟ قَالُوا : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ : الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمَنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ))

ความว่า “ท่านเราะสูล ﷺ ได้ถามบรรดาเศาะหาบะฮ์ว่า พวกท่านรู้ไหม ใครคือมุสลิม ? พวกเขาตอบว่า อัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์เท่านั้นที่รู้ ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า มุสลิมคือผู้ที่ทำให้มุสลิมปลอดภัยจากลิ้นและมือของเขา ท่านเราะสูล ﷺ ถามต่ออีกว่า พวกท่านรู้ไหมใครคือมุอิมิน ? บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์เท่านั้นที่รู้ ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า มุอิมินคือผู้ที่ทำให้มุอิมินอื่นได้รับการคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สินของเขา”

(บันทึกโดย al-Tarmizi, 1997 : 2627)

1.2) การสนทนาในรูปแบบของการอธิบายลักษณะและชี้แจง ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้สนทนากับบรรดามลาอิกะฮ์ ซึ่งพระองค์ได้ครัสถึงบรรดาผู้อธรรมที่พวกเขาจะต้องได้รับโทษทัณฑ์ในนรก พระองค์ได้ครัสว่า :

﴿ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ (20) هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ (21) أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ (22) مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾

(سورة الصافات : 20-23)

ความว่า “และพวกเขาก็กล่าวว่า โอ้ความหายนะแก่เรา นี่คือนวันแห่งการตอบแทน) มะลาอิกะฮฺจะตอบว่า (นี่คือนวันแห่งการชี้ขาดตัดสิน ซึ่งพวกท่านเคยปฏิเสธมัน จงรวบรวมบรรดาผู้ธรรม และบรรดาสหายของพวกเขา และสิ่งที่พวกเขาเคารพสักการะอื่นจากอัลลอฮฺ แล้วจงแนะนำทางแก่พวกเขาไปสู่ทางแห่งนรก”

(สูเราะฮฺ อัสซ็อฟฟาต : 20-23)

1.3) การสนทนาแบบโต้ตอบเพื่อให้หลักฐานชัดเจน เป็นการสนทนาที่มีการโต้ตอบเพื่อให้หลักฐานปรากฏชัดเจนสำหรับพวกมุชริกีน โดยการมุ่งเน้นถึงความจำเป็นต่อการศรัทธาต่ออัลลอฮฺ วันอาคิเราะฮฺ เชื้อคอสาส์นที่นำมาโดยท่านเราะสูล ﷺ และละทิ้งพระเจ้าอันจอมปลอม และหันมาเชื่อพระวามะของท่านเราะสูล ﷺ ขณะที่ท่านขึ้นสู่ฟากฟ้า คังที่พระองค์อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ (1) مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ (2) وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (3) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (4) عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴾

(سورة النجم : 1-5)

ความว่า “ขอสาบานด้วยดวงดาวเมื่มันคล้อยตกลงมา สหาย (มุฮัมมัด) ของพวกเจ้ามิได้หลงผิด และเชื่อมันในทางที่ผิด และเขามิได้พูดตามอารมณ์ สิ่ง (ที่เขาพูด) นั้น มิใช่อื่นใดนอกจากเป็นวะฮยูที่ถูกประทานลงมา ผู้ทรงพลังอำนาจอันมากมาย) อุบรึล (ได้สอนเขา”

(สูเราะฮฺ อันนัจม : 1-5)

จากตัวอย่างข้างต้นจึงเป็นที่แน่ชัดแล้วว่า คำถามและการร่วมอภิปรายนั้นเป็นเทคนิคสำคัญยิ่งประการหนึ่งของขบวนการการจัดการเรียนการสอน และเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งที่จะให้ได้มาซึ่งวิชาความรู้

4.3.2.4.2) วิธีสอนโดยการสร้างแรงจูงใจ หรือแรงกระตุ้น

วิธีสร้างแรงจูงใจ วิธีสร้างแรงจูงใจได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

2.1) การเร้าความสนใจ ผู้สอนมีหน้าที่ในการสร้างจุดสนใจให้กับนักเรียน เพราะความสนใจเป็นความจูงใจที่สำคัญที่สุดของการเรียน เช่นการใช้ สี เสียง สิ่งแวดล้อมแปลกใหม่ น่าพิศวง ความสนใจเป็นการจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ดังนั้นครูจึงควรสร้างความสนใจให้เกิดก่อนการสอน

2.2) การให้รางวัลและลงโทษ ให้รางวัลเมื่อนักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และลงโทษเมื่อนักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังที่อัลลอฮ์ประกาศบอกถึงผลตอบแทนผู้ที่กระทำ ความดีว่าจะได้เข้าสวรรค์ อัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿وَنَسُفِرُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾
(سورة البقرة : 25)

ความว่า : และ) มุฮัมมัด (จงแจ้งข่าวดี แก่บรรดาผู้ศรัทธา และประกอบการดีทั้งหลายว่า สำหรับพวกเขา คือสวนสวรรค์ หลากหลาย ที่เบื้องล่าง มีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน คราวใดที่พวกเขาได้รับผลไม้จากที่นั่นเป็นปัจจัยยังชีพ พวกเขาจะกล่าวว่า นี่เป็นสิ่งที่เราได้ถูกประทานมาก่อน และพวกเขา จะถูกประทานให้เช่นนั้น และจะมีคู่อรงที่บริสุทธิ์ สำหรับพวกเขาในนั้น และพวกเขาทั้งหลาย จะพักอยู่ในนั้นตลอดไป

(อัลบะเกาะเราะห์ : 25)

หะดีษรายงานโดยอิบนุมาญะฮฺ จากอาบีคัรเคกล่าววว่า: ฉันฟังท่านรอซูลุลลอฮฺ ﷺ
กล่าวว่า :

((إِنَّهُ لَيَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ , حَتَّى
حَيْتَانَ فِي الْبَحْرِ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 239)

ความว่า : “แท้จริงแล้วผู้ที่อยู่บนฟากฟ้าและอยู่บนพื้นดินและ
แม้แต่สัตว์ที่อยู่ในทะเลจะขอภัยโทษให้แก่ผู้รู้ (คนอาลิม)

(บันทึกโดย Ibn Majah, 1997 : 239)

2.3) ให้ทราบวัตถุประสงค์ที่จะเรียน นักเรียนได้รู้ว่าตนเองจะต้องทำอะไรได้
ประโยชน์อะไรบ้าง จุดประสงค์จึงเป็นแรงจูงใจในการเรียน ดังที่รอซูลุลลอฮฺ ﷺ เคยบอกถึงความ
ประเสริฐของความรู้และผู้เรียนว่า

((مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَبْتَغِي فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ))

هذا حديث حسن (رواه الترميذي , 1997 : 2784)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้เดินทางมุ่งหน้าไปยังแนวทางใดแนวทางหนึ่ง
เพื่อแสวงหาความรู้ อัลลอฮฺจะให้ความสะดวกแก่เขา ณ.ทางใดทาง
หนึ่ง ไปสู่สวรรค์ ”

(บันทึกโดยTarmiziy,1997 : 2784)

2.4) ให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียนด้วยการกล่าวคำชมเชย และให้รางวัล
วันหนึ่ง ท่านอบูสุรัยเราะห์ ได้ถามท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ว่า “ผู้ใดที่ซอคคิ์ที่สุด
ที่จะได้รับชะฟาอะห์ (ความช่วยเหลือ) จากท่าน” ท่านศาสดาคอบชมเชยว่า “แท้จริงฉันคิดว่า ไม่มี
ผู้ใดถามฉันเกี่ยวกับเรื่องนี้จากท่าน เพราะฉันทราบถึงความกระตือรือร้นของท่านต่อเรื่องนี้

การให้รางวัลด้วยการกล่าวชมดังกล่าวย่อมมีส่วนทำให้ผู้เรียนมีจิตที่
กระตือรือร้น ที่จะแสวงหาความรู้และขยันหมั่นเพียรมากขึ้น นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกหลาย
วิธีที่เราสามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน อาทิเช่นด้วยการสร้างอารมณ์และการจูงใจ เพราะเด็ก
จะกับข้องใจถ้าถูกบังคับ หรือทำสิ่งที่จำชากน่าเบื่อ ครูควรหลีกเลี่ยงสิ่งดังกล่าว ด้วยการสอบ

เพราะคะแนนจะกระตุ้นให้เด็กกระตือรือร้น เตรียมตัวอ่านหนังสือ ค้นคว้าอยู่เสมอ ด้วยการสร้างความอยากหรืออยากเห็นให้แก่ผู้เรียน เพราะความอยากหรืออยากเห็น มันเป็นความสนใจที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจรับรู้อะไรต่าง ๆ ได้เหล่านี้เป็นต้น

4.3.2.4.3) วิธีสอนโดยการเล่าเรื่องประกอบการสอน

การสอนโดยการเล่าเรื่องประกอบการสอนนั้นเป็นการสอนที่มุ่งเน้นถึงการเล่าเรื่องที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เองในอัลกุรอานจึงให้ความสำคัญต่อเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ตามความเหมาะสมของแต่ละวาระ โดยอัลกุรอานได้ให้เหตุผลและชี้แจงการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ไว้หลายประการ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ وَكَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾

ความว่า “และทั้งหมดนี้เราได้บอกเล่าแก่เจ้า จากเรื่องราวของบรรดาเราะสุล เพื่อทำให้จิตใจของเจ้าหนักแน่นและได้มายังเจ้าแล้วใน) เรื่องราวเหล่านี้ (นี้ ซึ่งความจริงและข้อค้ำเตือน และข้อรำลึกสำหรับผู้ศรัทธาทั้งหลาย”

(สุเราะฮ์ ฮูด : 120)

พระองค์ทรงตรัสอีกว่า

﴿ وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ (76) وَنَصْرَانًا مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

ความว่า “และจงรำลึกเรื่องราวของนูหฺ เมื่อเขาได้ร้องเรียน (ต่ออัลลอฮ์) ก่อนหน้านั้น แล้วเราได้ตอบรับการเรียกร้องแก่เขา และเราได้ช่วยยให้เขา และพรรคพวกของเขารอดพ้นจากความทุกข์ระทมอันใหญ่หลวง และเราได้ช่วยเหลือเขาให้รอดพ้นจากหมู่ชนที่ปฏิเสธต่อ โองการของเรา แท้จริง

พวกเขาเป็นหมู่ชนที่ชั่วช้า แล้วเราได้ให้พวกของเขารอดพ้นจากความทุกข์
ระทมอันใหญ่หลวง”

(สุเราะฮ์ อัล-อัมบิยาฮ์ : 76-77)

ส่วนคุณนะฮ์ของท่านนบี ﷺ การใช้สำนวนการเล่าเรื่องก็มีอยู่มากมายเช่นกัน ซึ่ง
บรรดาเศาะหาบะฮ์จะได้ยินท่านเราะฮ์ลุล ﷺ สั่งสอนพวกเขาผ่านเรื่องราวที่ท่านเล่า การเล่าเรื่องของ
ท่านนบี ﷺ ก็มีขนาดความยาวแตกต่างกันออกไปตามแต่วัตถุประสงค์และสถานการณ์ บางครั้งมี
การบอกเล่าเพียงย่อ ๆ สั้น ๆ บางครั้งเรื่องก็นำมาเล่ายาวละเอียด ตัวอย่างเช่น

((عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا
رَجُلٌ يَتَبَخَّرُ بِمِثْبَاقٍ فِي بُرْدِيهِ قَدْ أَعْجَبَتْهُ نَفْسُهُ فَخَسَفَ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ
فَهُوَ يَتَخَلَّلُ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ))

(رواه مسلم، 1996 / رقم 3895)

ความว่า “ระหว่างที่ชายคนหนึ่งกำลังเดินอย่างเร่ร่อนลงตัวเองและ
แกว่งศีรษะไปมาอย่างตะนงคน เมื่อพระองค์อัลลอฮ์ลงโทษให้ธรณี
สูบเขา ค้างนั้น เขาจึงทนระกำลำบากอยู่ในแผ่นดินจนถึงวันกิยามะฮ์”

(บันทึกโดย Imam Muslim, 1996 เลขที่ 3895)

และอีกหะดีษหนึ่งของท่านเราะฮ์ลุล ﷺ ซึ่งท่านได้เล่าเกี่ยวกับชายสามคนที่ติดอยู่
ในถ้ำโดยมีหินก้อนใหญ่ปิดปากถ้ำ พวกเขาจึงไม่สามารถออกจากถ้ำดังกล่าวได้ นอกจากความดี
ของพวกเขาที่ได้สะสมมา โดยชายคนแรกมีความบริสุทธิ์ใจในการทำดีต่อพ่อแม่ ส่วนชายคนที่สอง
เขาสามารถหักห้ามใจจากสิ่งที่ต้องห้ามด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์ และชายคนที่สามได้ลงทุน
ทรัพย์สินของลูกน้องของเขาที่ไม่ได้มารับค่าจ้างจนพอกพูนอย่างมากมาย และเมื่อชายสามคนพบ
ถึงการทำความดีดังกล่าวหินที่ปิดปากถ้ำก็ถูกเปิดออกโดยอนุญาตของอัลลอฮ์ ﷻ

3.1) วัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องในอัลกุรอาน

การที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตให้ชนรุ่นหลังได้รับรู้ นั้น
มันมิใช่เพียงแค่ว่าให้คุณค่าทางด้านศิลปะ โดยร้อยจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เท่านั้น แต่ที่จริงแล้ว

กระบวนการสอนโดยการเล่าเรื่องในอัลกุรอานนั้น เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่อัลกุรอานได้ใช้เพื่อเป็นสื่อในการ ควะหะห์-เชอฆวอนมนุษยชาติมาสู่ศาสนาของอัลลอฮฺ ﷻ

การใช้ภาษา สำนวนการเล่าเรื่องต่างๆในอัลกุรอานนั้นจะแฝงด้วยคุณค่าทางศาสนาและศิลปะรวมอยู่ด้วยเสมอ ด้วยเหตุนี้การเล่าเรื่องจากอัลกุรอานจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากหนังสือเล่มอื่นก็คือ จะให้คุณค่าทางศาสนา การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จากวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมานั้นครูผู้สอนจำเป็นจะต้องปลูกฝังให้นักเรียนได้รับรู้ถึงวัตถุประสงค์ที่สำคัญนั้น และถ่ายทอดข้อคิดต่างๆ ที่ได้จากเนื้อเรื่องเพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งทางด้านการใช้กิริยามารยาทที่งดงาม การใช้สติปัญญาให้อยู่บนหลักศาสนาที่ถูกต้อง ทางด้านการใช้อารมณ์แสดงความรู้สึก ซึ่งพอที่จะสรุปวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้

1.เป็นการยอมรับต่อวะหะยู (วิวรณ์) ของอัลลอฮฺ ﷻ และยอมรับกับการเป็นเราะสูลของท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ที่ไม่รู้หนังสือ เขียนไม่ได้ อ่านไม่ออก ที่ได้ยื่นประกาศอิสลามท่ามกลางนักวิชาการชาวยายูด (ยิว) และนาซอรอ (คริสเตียน) ด้วยการนำเรื่องราวต่างๆจากอัลกุรอานมาเล่าให้ฟัง ซึ่งบางเรื่องก็ได้เล่าอย่างละเอียดตั้งแต่ต้นจนจบ โดยที่ไม่มีใครกล้าโต้แย้งหรือปฏิเสธเลยว่าเป็นคือ วะหะยูของอัลลอฮฺ ﷻ

2. แสดงให้เห็นว่าศาสนาอิสลามเป็นเพียงหนึ่งเดียวที่เที่ยงแท้ และหลักการทั้งหมดมาจากอัลลอฮฺ ﷻ

3.อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงช่วยเหลือบรรดาเราะสูลของพระองค์และบรรดาศักดิ์ทาสชนทั้งหลาย ให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งมวลในทุกยุค ทุกสมัย ดังเช่นในบางสุเราะฮ์อัลลอฮฺได้รวบรวมชีวประวัติและเรื่องราวของบรรดาเราะสูลไว้อยู่ในสุเราะฮ์เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อชี้ให้ผู้เรียนได้เห็นและรับรู้วัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังเช่นในสุเราะฮ์ อัลอัมบิยาอฺ ก็ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับนบีมูซา นบีสารูน และตอนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องราวของนบียอบรอฮีม และนบิลูต ว่าอัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงช่วยเหลือทั้งสองอย่างไร และได้ทรงหยามนะผู้ปฏิเสธอย่างไร

4.เพื่อเตือนสติลูกหลานของอาดัม ถึงการหลงกลวงของไชยฏอนมารร้าย และความชัดเจนของการเป็นศัตรูที่ถาวรของไชยฏอนที่มีต่อมนุษย์ตั้งแต่บรรพบุรุษของเขาจนถึงวันสิ้นโลก ซึ่งเรื่องเล่าจากอัลกุรอานได้ฉายภาพให้เห็นในเรื่องนี้ได้ชัดเจนที่สุด

5.เพื่อปลอบใจ และให้กำลังใจผู้ศรัทธาที่ทุมเททั้งการและใจทำงานเพื่อศาสนาของอัลลอฮฺ ﷻ และปลอบใจเมื่อประสบกับปัญหาและอุปสรรค ต่างๆ ดังที่เคยเกิดขึ้นกับบรรดาท่านนบี และเราะสูลของพระองค์¹

¹ Abd al-Rahman al-Nahlawi,

4.3.2.4.4) วิธีสอนโดยการเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย

การสอนโดยการใช้อุปมาอุปมัยเป็นการยกตัวอย่างเปรียบเทียบเป็นการสอนเพื่อสร้างมโนภาพให้ผู้เรียนได้เห็นถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังจากการกระทำได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การสอนในรูปแบบดังกล่าวนี้ว่ามีบทบาทสำคัญไม่น้อยในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน เพราะการสอนโดยการใช้อุปมาอุปมัยหรือเปรียบเทียบจะทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจสิ่งที่นำมาเสนอได้ง่ายและชัดเจนมากขึ้น และสามารถจดจำได้ง่ายกว่าการบอกเล่าธรรมดาทั่ว ๆ ไป ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า :

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ
وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ آجْتُنَّتْ مِنَ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ ﴾

(سورة إبراهيم : 24-26)

ความว่า “เจ้ามิเห็นดอกหรือว่า อัลลอฮ์ทรงยกอุทาหรณ์ไว้ว่า อุปมาคำพูดที่ดีตั้งต้นไม้ที่ดี รากของมันฝังแน่นลึกมั่นคง และกิ่งก้านของมันชูขึ้นไปในท้องฟ้า ผลของมันจะออกมาทุกกาลเวลา โดยอนุมัติของพระเจ้าของมัน และอัลลอฮ์ทรงยกอุทาหรณ์แก่ปวงมนุษย์ เพื่อพวกเขาจะได้รำลึก และอุปมาคำพูดที่เลว ตั้งต้นไม้ที่อับเฉาถูกถอนรากออกจากพื้นดิน มันไม่มีความมั่นคงเลย”

(สุเราะฮ์ อิบรอฮีม : 24-26)

พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงเปรียบเทียบให้มนุษย์ได้สภาพของตัวเองในกิยามัตว่า

﴿ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ (4) وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴾

(سورة القارعة : 4-5)

ความว่า “วันที่มนุษย์จะเป็นเช่นแมลงเม่าที่กระจายว่อน และบรรดาภูเขาจะเป็นเช่นขนสัตว์ที่ปลิวว่อน”

(สุเราะฮ์ อัลกอริอะฮ์ : 4-5)

ในอัลกุรอานได้บอกถึงความสำคัญของการสอนแบบอุปมาอุปมัยไว้อย่างชัดเจน
 ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا
 وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾
 (سورة الأنعام : 41)

ความว่า “อุปมาบรรดาผู้ที่ยึดเอาสิ่งอื่นจากอัลลอฮ์เป็นผู้คุ้มครองตั้ง
 แมงมุมที่ชักใยทำรัง และแห่งจริงรังที่บอบบางที่สุดคือรังของแมงมุม
 หากพวกเขาจะรู้”

(ซูเราะฮ์ อัลอันกะบุด : 41)

ส่วนคุณนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ท่านได้ยกตัวอย่างหรืออุทาหรณ์อุปมาอุปมัย
 เปรียบเทียบในการสั่งสอน ดังที่ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้กล่าวว่า

((عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 قَالَ مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوِّءِ كَمَثَلِ الْمِسْكِ وَالنَّافِخِ الْكَبِيرِ
 فَحَامِلِ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُخَذِّبَكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ
 رِيحًا طَيِّبَةً وَنَافِخِ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يُخْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً))
 (رواه مسلم، 1996 / رقم 5108)

ความว่า “แห่งจริงเพื่อนที่ดีและเพื่อนที่ไม่ดีนั้นเปรียบประหนึ่งคนขาย
 น้ำหอมกับช่างเหล็ก คนขายน้ำหอมนั้นท่านอาจได้กลิ่นหอมจากเขา
 หรือไม่ก็ซื้อน้ำหอมจากเขา แต่ผู้ที่เป็นช่างเหล็กที่คอยเป่าลมนั้น ท่าน
 อาจจะถูกประกายไฟเผาเสื้อผ้าหรืออาจได้กลิ่นที่ไม่ดีจากเขา”

(บันทึกโดยมุสลิม, 1996 : 5108)

4.3.2.4.5) วิธีสอนโดยการสาธิต

การสอนโดยใช้การสาธิตเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้สาธิตขั้นตอนการปฏิบัติอย่างละเอียด โดยให้ผู้เรียนคอยสังเกต และซักถามขั้นตอนที่ยังไม่เข้าใจจากผู้สาธิต เมื่อเสร็จสิ้นการสาธิตก็จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทดลองปฏิบัติโดยผู้สอนคอยควบคุมอย่างใกล้ชิด หากมีขั้นตอนใดที่ไม่ถูกต้องผู้สอนจะแนะนำจนกระทั่งผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องทุกขั้นตอน ในบางกรณีผู้สาธิตอาจต้องทำการสาธิตซ้ำหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้ถูกต้อง

วิธีสอนแบบสาธิตเป็นวิธีสอนที่คล้ายกับวิธีสอนแบบบรรยายตรงที่ยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้สอนเป็นผู้วางแผน คำแนะนำ และปฏิบัติ ผู้เรียนอาจจะมีส่วนร่วมบ้างแต่ก็เพียงส่วนน้อย วิธีสอนแบบนี้จึงเหมาะสำหรับจุดประสงค์การสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นขั้นตอนการปฏิบัติ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ﴾
(سورة المائدة : 6)

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อพวกเขาขึ้นขึ้นจะไปละหมาด ก็จงล้างหน้าของพวกเขา และมือของพวกเขาถึงข้อศอก และจงลูบศีรษะของพวกเขา และล้างเท้าของพวกเขาถึงตาตุ่มทั้งสอง”

(อัลมาอิดะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ที่ 6)

จากอายะฮ์ข้างต้น พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งให้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายอาบน้ำละหมาด เมื่อต้องการที่จะทำการละหมาด ซึ่งตามหลักการอิสลามแล้ว การอาบน้ำละหมาดสมบูรณ์แบบนั้น จะต้องปฏิบัติตามแบบอย่างที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติ ดังที่ท่านนุอัยม บิน อับดุลลอฮ์ อัลมุญญิมิร ฎ ได้เล่าว่า

((قَالَ رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ فَعَسَلَ وَجْهَهُ فَاسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى حَتَّى أَسْرَعَ فِي الْعَصْدِ ثُمَّ يَدَهُ الْيُسْرَى حَتَّى

أَشْرَعَ فِي الْعَضِدِ ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي السَّاقِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي السَّاقِ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتُمْ الْغُرُّ الْمُحْجَلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ إِسْبَاحِ الْوُضُوءِ فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ فَلْيُطِلْ غُرَّتَهُ وَتَخَجَّلَهُ ((

(رواه مسلم ، 1996 : 362)

ความว่า “ฉันเห็นอนุ สุรยเราะฮฺ ﷺ อาบน้ำละหมาด โดยครั้งแรกท่านล้างหน้าอย่างดีที่สุด (เกินขอบเขต) จากนั้นจึงล้างมือขวาไปจนสุดลำแขน หลังจากนั้นจึงล้างมือซ้ายจนสุดลำแขนแล้วจึงเช็ดศีรษะ หลังจากนั้นจึงล้างเท้าขวาจนถึงหน้าแข้ง หลังจากนั้นจึงล้างเท้าซ้ายจนถึงหน้าแข้ง แล้วท่านจึงพูดว่า “ฉันเห็นท่านเราะฮฺ ﷺ อาบน้ำละหมาดเช่นนี้” และ (อนุ สุรยเราะฮฺ ﷺ) กล่าวว่า ท่านเราะฮฺ ﷺ กล่าวว่า พวกเขาท่านเป็นผู้ที่มีรัศมีส่องประกายจากหน้าผาก แขน และขา ในวันกิยามะฮฺ เนื่องจากการอาบน้ำละหมาดที่สมบูรณ์ (เกินกว่าขอบเขต) ดังนั้น ผู้ใดที่มีความสามารถในหมู่พวกท่านก็จงล้างหน้าผากและขาของเขาให้เกินกว่าขอบเขต”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 362)

จากหะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าเป็นวิธีสอนแบบสาธิต โดยนุอัยม บิน अबดุลลอฮฺ ﷺ ได้เห็นการอาบน้ำละหมาดของท่านอนุ สุรยเราะฮฺ ﷺ ตั้งแต่เริ่มต้นการอาบน้ำละหมาดจนกระทั่งเสร็จสิ้น วิธีการอาบน้ำละหมาดดังกล่าวเป็นวิธีที่ถูกต้องและสมบูรณ์ตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพราะอนุ สุรยเราะฮฺ ﷺ ก็ได้อาบน้ำตามแบบอย่างที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติ

Muhammad Qutub, มปป. ได้กล่าวว่า การสอนโดยการสาธิต หรือมีแบบอย่างที่ดีจากครูผู้สอนนั้น เป็นวิทยาการสอนที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ดีที่สุด

ด้วยเหตุนี้อัลลอฮฺจึงได้ส่งท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่มนุษยชาติ อัลลอฮฺได้กล่าวว่า:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾

ความว่า “โดยแน่นอน ในเราะฮ์ลของอัลลอฮ์มีแบบฉบับอันดีงาม
สำหรับพวกเจ้าแล้ว สำหรับผู้ที่หวังจะพบอัลลอฮ์และวันปรโลก
และรำลึกถึงอัลลอฮ์ อย่างมาก”

(สุเราะฮ์ อัลอะหฺซาบ : 21)

Abdullah ‘Ulwān Nāsikh ได้กล่าวว่า บิดา มารดา และครูผู้สอนทุกท่านจงรับรู้
ว่า การอบรมลูก หรือนักเรียน โดยวิธีการใช้ตัวอย่างที่ดีจากพ่อแม่หรือครูผู้สอนนั้นเป็นหลักการที่
สำคัญยิ่งในกระบวนการเรียนการสอนทั้งในและนอกโรงเรียน เพราะทุกการอบรมหรือการสอนทั้ง
ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ถ้าหากขาดตัวอย่างที่ดี หรือแบบอย่างที่ดีจากครูผู้สอนแล้ว การสอน
และการอบรมเหล่านั้นก็จะไม่เกิดผลต่อผู้เรียนเลย เพราะการสอนของเขาไร้สิ้นถึงความบะเราะ
กะห์จากอัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นจงเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์เถิด “โอ้บรรดาครูผู้สอนทั้งหลาย และจงสำนึกใน
ความรับผิดชอบอันใหญ่หลวงนี้ไว้ และจงทำหน้าที่ของเจ้าให้ดีที่สุด ในกระบวนการสั่งสอนลูกศิษย์
ของเจ้าด้วยจริยธรรมอันดีงาม แล้วอัลลอฮ์จะตอบแทนเจ้า!

อัลกุรอานได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของผู้คนที่ใช้วิธีการในการลอกเลียนแบบไว้
มากมาย เช่น เรื่องราวของกอบีลกับฮาบีล ขณะที่กอบีลฆ่าฮาบีลแล้ว ซึ่งในอัลกุรอานได้เล่าไว้ว่า
ในตอนแรกกอบีลไม่รู้ว่าจะจัดการกับศพของฮาบีลอย่างไร จนอัลลอฮ์ได้ส่งอิกาด์หนึ่งมา และมัน
ได้ทำการกัษยเขียนพื้นดินจนเป็นหลุมแล้วฝังร่างกู่ของมัน กอบีลจึงรู้ได้ในทันทีว่าจะจัดการกับศพของ
ฮาบีลอย่างไร อัลลอฮ์ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพวกเขาไว้ว่า :

﴿فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَةً
أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي
سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ﴾

(سورة المائدة : 31)

¹ Ahmad Farid, 2004 . al-Tarbiyyah ‘ala Manhaj Ahl al-Sunnah wa al-Jama‘ah. หน้า 305-306

ความว่า “แล้วอัลลอฮ์ก็ได้ส่งกาต้วนหนึ่งมาค้นหาในคืน เพื่อที่จะให้เขา (กอบีล) เห็นว่าเขาจะกลบศพน้องชายของเขาอย่างไร เขากล่าวว่า โอ้ความพินาศของฉัน ฉันไม่สามารถที่จะเป็นเช่นกาต้วนนี้แล้วกลบศพน้องชายของฉันเขียวหรือนี้ แล้วก็กลายเป็นคนหนึ่งในหมู่ผู้ศรัทธาใจ”

(สุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ : 31)

การสอนการปฏิบัติศาสนกิจในอิสลาม มีการนำเสนอในรูปแบบของการสาธิตมาใช้มากมาย เช่น การสอนวิธีอาบน้ำละหมาด การละหมาด หรือการประกอบพิธีหัจญ์ ดังมีรายงานจากท่านฮาซิม ที่ได้รายงานว่า :

((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى مَرَّةً عَلَى الْمِنْبَرِ وَلَمَّا انْتَهَى مِنْ صَلَاتِهِ أَقْبَلَ النَّاسَ فَقَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي إِنَّمَا صَنَعْتُ لِتَأْتُمُوا بِي وَلِتَعْلَمُوا صَلَاتِي))

(رواه مسلم ، 1996 : 544)

ความว่า “ครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้ทำการละหมาดบนมิมบ์ร และเมื่อละหมาดเสร็จแล้วท่านได้หันมายังบรรดาเศาะหาบะฮ์และเอ่ยขึ้นว่า “พวกท่านทั้งหลาย แท้จริงที่ฉันทำ) การทำละหมาดบนมิมบ์ร (เช่นนี้ก็เพื่อให้พวกท่านได้เห็นและเรียนรู้จากการทำละหมาดของฉัน”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 544)

และในรายงานของท่านอนิส บิน มาลิก رضي الله عنه รายงานว่า

((أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ يَوْمًا وَاحِدًا ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ اضْطَرَبُوا الْخَوَاتِمَ مِنْ وَرِقٍ فَلَيْسُوهَا فَطَرَخَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَهُ فَطَرَخَ النَّاسُ خَوَاتِمَهُمْ))

(رواه مسلم ، 1996 : 3906)

ความว่า “วันหนึ่งท่านได้เห็นเราะสุล ﷺ สวมแหวนวงหนึ่งที่ทำจาก
กระดาศ (เมื่อบรรดาเศาะหาบะฮ์เห็น) พวกเขาพากันปฏิบัติตามท่านรสุ
ลุลลอฮ์ และเมื่อท่านรสุลุลลอฮ์สลัดทิ้ง พวกเขาที่สลัดทิ้งไปด้วย”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 3906)

4.3.2.4.6) วิธีสอนโดยการส่งเสริม ดักเตือนและการลงโทษ

วิธีการสอน โดยการส่งเสริม และดักเตือนนั้นเป็นวิธีการสอนที่มีผลต่อจิตใจของ
ผู้เรียนอีกวิธีหนึ่งและเป็นวิธีการสอนที่มีความสำคัญในการเผยแพร่ศาสนาให้แก่มนุษยชาติ
อัลฮาฟิซ อิบน์ เราะฎุบ อัลฮัมบะลี ได้กล่าวว่า : “การให้ทานที่ประเสริฐที่สุดคือการสอนผู้ที่ไม่รู้
หรือการดักเตือนผู้ที่หลงลืม”

6.1 วิธีสอนโดยการส่งเสริม เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนพยายามส่งเสริมและสนับสนุน
ให้ผู้เรียนตระหนักถึงการปฏิบัติในสิ่งที่มีคุณค่า และให้ห่างไกลจากบทลงโทษของพระองค์อัลลอฮ์
ﷻ เป็นวิธีสอนที่เตือนให้พึงระวังกับสิ่งที่ยังมาไม่ถึงและยังไม่เกิดขึ้นกับตัวของผู้เรียน ดังอายะฮ์ที่
พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเตือนมนุษย์ว่า :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (1) يَوْمَ تَرْوُهَا
تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ
سَكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسَكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴾

(سورة الحج : 1-2)

ความว่า “โอ้ มนุษย์เอ๋ย พวกเจ้าจงยำเกรงพระเจ้าของพวกเจ้าเถิด
เพราะแท้จริงการสั่นสะเทือนของวันอวสาน เป็นสิ่งที่ร้ายแรงยิ่งนัก
วันที่พวกเจ้าจะเห็นมันคือ แม่มมทุกคนจะตกตะลึงถึงสิ่งที่น่างำกำลัง
ให้นมแก่ลูกอ่อน และหญิงตั้งครรภ์ทุกคนจะคลอดลูกที่อยู่ในครรภ์
ของนางออกมา และเจ้าจะเห็นมนุษย์อยู่ในสภาพมึนเมา ทั้ง ๆ ที่พวก
เขามิได้เมา และแต่ว่าการลงโทษของอัลลอฮ์นั้นรุนแรงยิ่งนัก”

(สูเราะฮ์ อัลฮัจญ์ : 1-2)

และพระองค์ทรงส่งเสริมและสนับสนุนให้มนุษย์พึงปฏิบัติในสิ่งที่ดี เพราะมี
ผลตอบแทนที่ดียิ่ง ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงดำรัสว่า :

﴿ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا (31) حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا (32) وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا (33)
وَكَأْسًا دِهَاقًا (34) لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا (35) حَزَاءٍ مِنْ
رَبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا ﴾

(سورة النبا : 31-36)

ความว่า “แท้จริงสำหรับบรรดาผู้ยำเกรงนั้นจะได้รับชัยชนะ
เรียกสวนหลากหลายและองุ่น และบรรดาสาววัยรุ่นที่อายุคราว
เดียวกัน และแก้วที่มีเครื่องคั้นเต็มเปี่ยม และสวนสวรรค์นั้นพวกเขา
จะไม่ได้ยินคำพูดไร้สาระและคำกล่าวเท็จ ทั้งนี้เป็นการตอบแทนจาก
พระเจ้าของเจ้าเป็นการประทานให้อย่างพอเพียง”

(สุเราะฮ์ อันนะบะฮ์ : 31-36)

พระองค์ทรงตรัสอีกว่า :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَخَافُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

(البقرة : 218)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธา และบรรดาผู้ที่อพยพ และได้
เสียสละต่อผู้ในหนทางของอัลลอฮ์นั้น คนเหล่านี้แหละที่หวังใน
ความเมตตาของอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภิเษก
ผู้ทรงเมตตาเสมอ”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 218)

ส่วนในหะดีษของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับวิธีสอนดังกล่าว มีรายงานจากท่าน
นอบูฮุรัย-เราะฮ์ ﷺ โดยท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ وَلَوْ
يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ))

(رواه مسلم ، 1996 : 4948)

ความว่า “หากผู้ศรัทธาทราบถึงบทลงโทษแห่งอัลลอฮ์ ﷻ ก็จะไม่มีความ
ศรัทธาแม้เพียงสักคนเดียวที่อยากเข้าสวรรค์ และหากผู้ปฏิเสธ
ศรัทธาทราบถึงความเมตตาแห่งอัลลอฮ์ ก็จะไม่มีความปฏิเสธศรัทธาแม้
เพียงสักคนเดียวที่สิ้นหวังในการเข้าสวรรค์”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 4948)

และมีรายงานจากท่านอิมามฮุซัยนุสซอดี rahimahullah โดยท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า :

((الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ))

(رواه البخاري ، 1997 : 6007)

ความว่า “สวรรค์นั้นอยู่ใกล้ชิดกับคนใดคนหนึ่งในกลุ่มพวกเจ้า
มากกว่าเชือกผูกรองเท้าและรองเท้าเสียอีก และนรกก็ใกล้ชิด
กับพวกเจ้าดังกล่าวเช่นกัน”

(บันทึกโดย Bukhari, 1997 : 6007)

6.2.วิธีสอนโดยการดักเตือน เป็นวิธีสอนโดยการแนะนำและดักเตือนให้ปฏิบัติใน
สิ่งที่ดีและละเว้นในสิ่งที่ชั่ว การดักเตือนที่ดีนั้นต้องอาศัยหิกมะฮฺ (วิทยาปัญญา (ต้องหา
โอกาสและเวลาที่เหมาะสม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴾

(سورة النحل : 125)

ความว่า “จงเรียกร็องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุขุม และการ
 ดักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า แท้จริงพระเจ้าของเจ้า
 นั้นพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่หลงทางของพระองค์และพระองค์ทรงรู้ดี
 ยิ่งถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง”

(สุเราะฮ์ อันนะหุล : 125)

พระองค์อัลลอฮ์ตรัสอีกว่า :

﴿ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ
 أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ
 مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
 وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

(سورة البقرة : 232)

ความว่า “นั่นแหละคือสิ่งที่จะถูกนำมาแนะนำดักเตือนแก่ผู้ที่ศรัทธา
 ต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั่นแหละคือสิ่งที่บริสุทธิ์กว่า และสะอาด
 กว่า สำหรับพวกเจ้า และอัลลอฮ์นั้นทรงรู้ แต่พวกเจ้าไม่รู้”

(สุเราะฮ์ อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 232)

สำหรับวิธีสอน โดยการแนะนำและดักเตือนของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้นมีปรากฏ
 ในหะดีษดังนี้ ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้กล่าววว่า :

((مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ))

ความว่า “ ผู้ใดชี้แนะไปสู่การทำความดี ผู้นั้นก็จะได้รับ
 ผลตอบแทนเช่นเดียวกับผลตอบแทนของผู้กระทำความดีนั้น”

(บันทึกโดย Muslim 1996: 1893)

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า :

((مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورٍ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامٍ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا))
(رواه مسلم ، 1996 : 4831)

ความว่า “ผู้ใดเชิญชวนสู่แนวทางที่เที่ยงธรรม ผู้นั้นจะได้รับผลตอบแทนเหมือนกับผลตอบแทนของผู้ดำเนินตามโดยไม่ทำให้ผลตอบแทนของผู้ดำเนินตามลดหย่อนแม้แต่น้อย และผู้ใดเชิญชวนสู่แนวทางที่หลงผิด ผู้นั้นจะได้รับโทษเหมือนกับผู้ดำเนินตาม โดยไม่ทำให้โทษของผู้ดำเนินตามลดหย่อนลงแม้แต่น้อย”

(บันทึกโดย Muslim 1996: 4831)

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวอีกว่า :

((الَّذِينَ النَّصِيحَةُ قُلْنَا لِمَنْ قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلَا ئِمَّةٍ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ))
(رواه مسلم ، 1996 : 82)

ความว่า “แท้จริงศาสนา คือ การตักเตือน พวกเราทั้งหลายได้ถามท่านว่าเพื่อใคร ? ท่านเราะสูล ﷺ ได้ตอบว่าเพื่ออัลลอฮ์ คัมภีร์ของพระองค์ เราะสูลของพระองค์ ผู้นำมุสลิม และมุสลิมทั้งหมด”

(บันทึกโดย Muslim 1996: 82)

6.3 วิธีสอนโดยการลงโทษ

เป็นวิธีสอนที่ใช้เมื่อผู้เรียนกระทำผิดกฎระเบียบวินัยต่าง ๆ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยจุดประสงค์ของการลงโทษนั้นเพื่อเป็นการฝึกอบรมนักเรียนให้อยู่ในกฎระเบียบ

วินัยและเป็นนักเรียนที่ดี ไม่ใช่ลงโทษเพื่อความแค้นส่วนตัวหรือลงโทษด้วยความโกรธของครูผู้สอน การลงโทษในอิสลามนั้นสามารถใช้วิธีการลงโทษหลากหลายวิธีตามความเหมาะสมในแต่ละวัยของนักเรียน ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงดำรัสว่า :

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبَكُمُ عَذَابًا أَلِيمًا وَنَسْتَبْدِلُ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

(سورة التوبة : 39)

ความว่า “ถ้าหากพวกเจ้าไม่ออกไป พระองค์ก็จะทรงลงโทษพวกเจ้าอย่างเจ็บปวด และจะทรงให้พวกหนึ่งอื่นจากพวกเจ้ามาแทน และพวกเจ้าไม่สามารถจะขังความเคืองร้อนให้แก่พระองค์ได้แต่อย่างใด และอัลลอฮ์ ﷻ นั้นทรงเดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

(สุเราะฮ์ อีต-เคาะบะฮ์ : 39)

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสอีกว่า :

﴿ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُدْعَةٌ إِلَىٰ قَوْمِ أُولِي الْأَرْبَابِ لِئَلَّا يَكُونَ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُدْعَةٌ إِلَىٰ قَوْمِ الْأَرْبَابِ لِيُؤْذِنُوا لَهُمْ وَأَسْلَمُوا عَلَيْهِمْ وَإِن يَأْتِ الْفِتْنَةَ يُؤْذِنُوا لَهَا لِيُكْفَىٰ الصَّغِيرَ وَالْكَبِيرَ وَالْمَرْءَ وَالْمَرْءَةَ وَالْوَسِيلَ مَا يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ اللَّهِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

(سورة الفتح : 16)

ความว่า “จงกล่าวเถิด) มุฮัมมัด (แก่ชาวอาหรับชนบทที่เหลืออยู่ในเมืองว่า พวกท่านจะถูกเรียกไปให้ไปร่วมต่อสู้กับชนที่กำลังพลแข็งแรงกว่า พวกท่านจะต้องต่อสู้พวกเขาหรือให้พวกเขาขอมจำนน ดังนั้น เมื่อพวกท่านเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์ ﷻ ก็จงทรงประทานรางวัลอันดีงามแก่พวกท่าน แต่ถ้าหากพวกท่านผินหลังออกค้ำเช่นที่พวกท่านได้ผินหลังออกมาก่อนแล้ว พระองค์ก็จะทรงลงโทษพวกท่านด้วยการลงโทษอันเจ็บปวด”

(สุเราะฮ์ อัลฟิถฮ์ : 16)

ส่วนในหะดีษเกี่ยวกับวิธีสอนโดยการลงโทษ ท่านเราะสูล ﷺ ได้กำชับให้ลูก ๆ ละหมาดเมื่ออายุครบ 7 ขวบ และให้ลงโทษโดยการเขียนตีหากยังไม่ปฏิบัติละหมาดเมื่ออายุครบ 10 ขวบ ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ :

((مُرُوا الصَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ وَإِذَا بَلَغَ عَشَرَ سِنِينَ
فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا))

(رواه أبو داود : 417 والترمذي : 372)

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงสอนลูก) ทั้งชายและหญิง (ให้ทำการละหมาด เมื่อพวกเขาเมื่ออายุครบ 7 ขวบ และท่านทั้งหลายจงเขียนตีพวกเขา เมื่อพวกเขาเมื่ออายุครบ 10 ขวบ”

(บันทึกโดย Abudawud : 417 และ al-Tarmizi : 372)

4.3.3 การจัดสื่อการเรียนรู้ในอิสลาม

Abd al-Salām Tawīlah (1997: 103) กล่าวว่า “สื่อการเรียนรู้” นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถช่วยให้การเรียนการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้แต่ละครั้งประสบความสำเร็จและบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะมีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ในการเลือก ผลิต และใช้สื่อ ได้ดีเพียงใด เพียงใด ดังนั้น นอกจากความรู้ในเรื่องการเรียนรู้ จิตวิทยาการเรียนรู้แล้ว ผู้สอนควรมีความรู้เกี่ยวกับสื่อและวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยเพื่อจะได้สามารถเลือกใช้ผลิตและพัฒนาสื่อได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ในกระบวนการเรียนการสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้น ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ มักใช้สื่อเพื่อช่วยในการอธิบายสาระบทเรียนให้มีความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

4.3.3.1 ความหมายของสื่อการเรียนรู้

Nayif Sulaimān (2003 : 15) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้หมายถึง “วัสดุทุกชนิดที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนในเวลาเดียวกัน เช่น แบบเรียน หนังสืออ่านประกอบรูปภาพ แผนที่ลูกโลก รูปหุ่นเหมือนของจริง วิทยุโทรทัศน์ เครื่องอัดและเครื่องขยายเสียง เครื่องฉายภาพนิ่ง

เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องช่วยสอน เครื่องคิดเลข เครื่องคอมพิวเตอร์ กระดานดำ ซอเล็ก ดินสอ ยางลบ และวัสดุอย่างอื่นที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนทุกชนิด”

นักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนรู้ว่า หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ แผนการสอน คู่มือครู แบบเรียน เป็นสื่อการสอนที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะแผนการสอนจะช่วยให้ครูเห็นแนวทางว่าจะเลือกกิจกรรมอะไรให้แก่เด็ก และกิจกรรมใดที่เด็กอยากเรียน การจัดทำสื่อการเรียนรู้ควรจะร่วมกันทำ เพราะจะเป็นการประหยัดแรงงาน งบประมาณและครอบคลุมเนื้อหาสาระมากกว่า และที่สำคัญ คือ ผู้เรียนได้เรียนตามความสามารถ ความสนใจและตรงกับความต้องการของชุมชน ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนเป็นอย่างมากเพราะการเรียนรู้ของเด็กไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น สภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนก็จะเป็นส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เช่นกัน

al-Hasan (1990 : 16) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้ หมายถึง “อุปกรณ์ต่างๆที่ครูผู้สอนใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และช่วยให้การอธิบายความต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น” ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายประกอบอะมัลที่ซอและสุ-ความดี เพื่อใช้เป็นสื่อในการสร้างความใกล้ชิดต่อพระองค์ ดังอายะฮ์ที่ว่า :

(35 : المائدة) ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ﴾

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! พึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และจงแสวงหาสื่อ”

(อัลมะอิดะห์ : 35)

นักวิชาการอรรถธิบายอัครอานได้ให้ความหมายของคำว่า“الْوَسِيلَةَ”(al-Wasīlah)-อัลวะซีละฮ์- ในอายะฮ์นี้ว่า “หนทางไปสู่อัลลอฮ์ ﷻ และ ไม่มีหนทางใดที่สามารถนำไปสู่พระองค์ได้นอกจากหนทางที่พระองค์ทรงรักและโปรดปราน นั่นก็คือการเคารพภักดีต่อพระองค์ และละทิ้งความชั่ว

Ibn kathīr (1996 : 54) ได้กล่าวว่า “الْوَسِيلَةَ” al-Wasīlah –อัลวะซีละฮ์- หรือ “สื่อ” หมายถึง สิ่งที่จะช่วยนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ”

4.3.3.2 ประเภทของสื่อการเรียนรู้

Jalāl Muhammad Abdulhamīd Mūsā (1998 : 273) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้มีการจำแนกไว้หลายประเภทหลายวิธี แต่ในที่นี้ขอสรุปไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1) ประเภทวัสดุ ได้แก่ กระดานดำ แผนที่และลูกโลก แผนภาพ แผนภูมิ กราฟ โพรสเตอร์ รูปภาพ ของจริง ของตัวอย่าง หุ่นจำลอง เทปบันทึกเสียง แผ่นใส สไลด์ วิดีทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ (เอกสารประกอบการเรียนรู้ ตำรา ใบช่วยสอน ฯลฯ) เป็นต้น ท่านอาลีเล่าว่า “ ฉันเห็นท่านศาสตราจารย์อัมหมัด رضي الله عنه ได้หยิบผ้าไหม และวางไว้ในมือขวาของท่าน แล้วหยิบทองคำ และวางไว้ในมือซ้ายของท่าน แล้วท่านนบีมุฮัมมัดก็กล่าวพร้อมชูมือทั้งสองข้างว่า “แท้จริง ทั้งสองสิ่งนี้เป็นที่ต้องห้ามสำหรับประชาชาติที่เป็นบรุษเพศของฉัน”

2) ประเภทเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพโปร่งใสข้ามศีรษะ เครื่องฉายภาพทึบแสง เครื่องเทปบันทึกเสียง เครื่องเล่นวีดิทัศน์ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ จอรับภาพ เป็นต้น

3) ประเภทอื่น ๆ ได้แก่

3.1) สื่อบุคคล เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ตัวผู้เรียน ผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

3.2) สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ แม่น้ำ ทะเล ภูเขาลำเนาไพร พืชผักผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ห้องปฏิบัติการ ห้องเรียน ห้องสมุด และแหล่งวิทยาการต่าง ๆ

3.3) สื่อกิจกรรมและกระบวนการ เพื่อพัฒนาทักษะ กระบวนการคิด และลักษณะนิสัย เช่น การสาธิต เกม บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง ฯลฯ

เนื่องจากปัจจุบัน การจัดการศึกษามุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผู้เรียน สื่อจึงไม่ได้มีไว้สำหรับใช้ประกอบการสอนเท่านั้น แต่ยังสามารถจัดทำขึ้นสำหรับผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง และ/หรือเรียนไปพร้อม ๆ กันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ตลอดจนมีความหมายครอบคลุมไปถึงกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายวิธีดังกล่าวข้างต้นด้วย

Zain Muhammad shahātah (1996 : 182) กล่าวว่า สื่อและวัตรกรรมการเรียนการสอนมีอยู่มากมายหลายประเภทซึ่งครูสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม เช่น

1) สื่อสำหรับการนำเสนอ เช่น กระดานดำ กระดานขาว ป้ายนิเทศ แต่ที่เป็นที่นิยมกันมากที่สุดก็คือกระดานดำ เพราะห้องเรียนเกือบจะทุกโรงเรียนต้องมีกระดานดำอยู่ในห้องเรียน สื่อประเภทนี้ครูผู้สอนอิสลามศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ยิ่งหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น

การบันทึกแนวคิดหลัก ข้อควรจำ บทสรุปของบทเรียน หรือแม้แต่การเขียนบทของตัวอาชญากรรมหรือหะดِيثก่อนที่จะทำการอภิปรายหรืออธิบายเพิ่มเติมในรายละเอียดซึ่งสามารถทำได้

นอกจากนี้ยังมีป้ายนิเทศ กระดานข่าว ที่จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการเป็นระยะเวลานานๆ เช่น หนึ่งสัปดาห์หรือสองสัปดาห์ ครูผู้สอนควรเลือกนำเสนอข้อมูลประเภทลงไว้บนป้ายนิเทศจะเป็นการดีที่สุด ครูสอนวิชาอิสลามศึกษาสามารถนำเสนอข้อมูลประเภทข่าวสารของโลกมุสลิม วิธีการขั้นตอนการละหมาด วันตรุษ ข้อควรปฏิบัติในเดือนรอมฎอน บัญญัติต่างๆทางศาสนาหรือข้อคิดต่างๆที่เป็นคำสอนทางศาสนา

สำหรับรูปแบบของป้ายนิเทศ ครูผู้สอนอาจใช้ป้ายนิเทศของโรงเรียนซึ่งอยู่หน้าอาคารเรียน แต่ควรแบ่งเป็นหมวดวิชา หรืออาจจัดทำขึ้นในส่วนตัวส่วนหนึ่งของห้องเรียนก็ได้ หรือทำป้ายนิเทศประเภทเคลื่อนย้ายไปไหนมาไหนได้ จะได้สะดวกในการนำเสนอ

2) สื่อประเภทเครื่องเสียง ได้แก่เครื่องบันทึกเสียงประเภท วิทยุ แผ่นเสียง เป็นต้น

2.1) เทปบันทึกเสียง เป็นแผ่นพลาสติกที่โรยด้วยผงแม่เหล็ก ซึ่งสามารถบันทึกเสียงของผู้พูดได้ โดยผ่านไมโครโฟน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับเปลี่ยนคลื่นเสียงให้เป็นสัญญาณไฟฟ้าซึ่งทำหน้าที่ตรงกันข้ามกับลำโพง กล่าวคือ คลื่นเสียงเกิดขึ้นจากการสั่นสะเทือนของแหล่งกำเนิดเสียงทำให้อากาศ มีความกดดันแตกต่างกัน ตามลักษณะของการสั่นสะเทือนของคลื่นเสียง เสียงจะถูกบันทึกลงสู่เทปบันทึกเสียง โดยใช้เครื่องบันทึก เมื่อต้องการรับเสียงที่บันทึกไว้ก็ใช้วิธีการเครื่องเล่นเทป เพื่อให้การทำงานเกิดในทางกลับกันก็สามารถรับฟังเสียงที่บันทึกได้

2.2) แผ่นเสียง ในอดีตที่ผ่านมาแผ่นเสียงมีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายแต่การจัดทำแผ่นเสียงค่อนข้างยุ่งยาก ต่อมาเครื่องเล่นแผ่นเสียงก็ไม่ค่อยได้รับความนิยม จึงมีการพัฒนาปรับปรุงมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันมีการนำแผ่นซีดีรอมมาใช้แทนแผ่นเสียงที่เคยใช้ในอดีตซึ่งสามารถใช้ได้สะดวกและง่ายกว่า

2.3) วิทยุกระจายเสียง นับได้ว่าวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สามารถกระจายเสียงโปรแกรมการเรียนไปยังนักเรียนและสามารถดึงดูดความสนใจจากนักเรียนได้เป็นอย่างดี การใช้วิทยุกระจายเสียงจัดการศึกษาสามารถทำได้ทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นระดับประถม มัธยมหรือแม้แต่มัธยมศึกษา ซึ่งสามารถกระจายเสียงผ่านรายการวิทยุไปยังผู้ฟังได้โดยไม่จำกัดจำนวนและสถานที่ วิทยุกระจายเสียงนับว่าเป็นสื่อที่สำคัญและมีบทบาทมากสำหรับการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษา

3) สื่อรูปภาพ มีอยู่หลายประเภทเช่น ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพโปสเตอร์ ภาพพิมพ์ แสง ภาพสไลด์ เป็นต้น

4) สื่อประเภทภาพและเสียง เช่น ภาพยนตร์ สื่อโทรทัศน์ วีดิทัศน์

4.3.3.3 ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้

สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน หรืออาจพูดได้ว่าสื่อเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน การเรียนการสอนด้วยการใช้วิธีสอนในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะรูปแบบใดแต่ถ้าไม่มีสื่อที่จะมาประกอบในการเรียนการสอนที่ดีและเพียงพอ การเรียนการสอนนั้นอาจจะไม่น่าสนใจและอาจทำให้การเรียนนั้นไม่บรรลุจุดประสงค์ แต่ถ้ามีการใช้สื่อมาประกอบในการสอนเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นสามารถจดจำได้ดีกว่าการเรียนแต่ตัวหนังสือหรือบรรยายแบบไม่เห็นภาพ แม้กระทั่งการเขียนแผนการสอนยังต้องระบุถึงสื่อที่จะใช้ในการสอนเรื่องๆ นั้น จึงถือได้ว่าสื่อเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในการเรียนการสอนเพื่อที่การเรียนการสอนนั้นจะเป็นไปได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่อัลลอฮฺได้ทรงใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายประกอบอามัลที่ซอเลาะห์-ความดี เพื่อใช้เป็นสื่อในการสร้างความใกล้ชิดต่อพระองค์

Mus'ad Muhammad Ziyād (2004 : 95) ได้กล่าวว่า ความสำคัญของสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนพอสรุปได้ดังนี้

- 1) 1.ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องที่เรียนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น
- 2) ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม
- 3) ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 4) สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่
- 5) ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน
- 6) เกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันให้สามารถเรียนรู้ได้ทัดเทียมกัน
- 7) ช่วยเชื่อมโยงสิ่งที่ไกลตัวผู้เรียนให้เข้ามาสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน
- 8) ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- 9) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในหลายมิติจากสื่อที่หลากหลาย
- 10) ช่วยกระตุ้นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเชิงเนื้อหา กระบวนการ และความรู้เชิงประจักษ์
- 11) ส่งเสริมให้เกิดทักษะ ได้แก่ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร

4.3.3.4 หลักการเลือกสื่อการเรียนรู้

Mus'ad Muhammad Ziyād (2004 : 95) ได้กล่าวว่า ในการพิจารณาเลือกใช้สื่อการสอนแต่ละครั้งควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของสื่อการสอนแต่ละชนิดดังนี้

1. การเลือกใช้สื่อต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่จะสอน อัลเลน (Allen) วิจัยพบว่าภาพยนตร์ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในด้านกระบวนการที่เป็นขั้นตอนได้ดีที่สุด เทปบันทึกเสียงสามารถให้การเรียนรู้ในด้านนี้ระดับปานกลางเท่านั้น ตัวอย่างของการเลือกสื่อ

1) ถ้าต้องการให้ผู้เรียนแปร่งฟันได้ถูกต้อง ก็ควรสาธิตโดยใช้ของจำลองหรือคู่มือบันทึกภาพพร้อมเสียง เพราะเป็นการปฏิบัติที่ผู้เรียนควรจะได้เห็นขั้นตอนและวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง

2) หากต้องการให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในเมืองและคนที่อยู่ในชนบทที่มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรสิ่งที่ดีที่สุดและสำคัญที่สุดคือแถบบันทึกภาพพร้อมเสียง

3) หากต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสภาพจริง เช่นพืชใบเลี้ยงคู่ ใบเลี้ยงเดี่ยว สื่อการเรียนที่ดีที่สุด ควรเป็นใบไม้จริง ๆ

2. การเลือกสื่อการเรียนรู้อาจเหมาะสมกับผู้เรียน กล่าวคือ :

1) ศึกษาว่าผู้เรียนมีความรู้ ประสบการณ์ หรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้ที่จะต้องเรียนรู้เพียงใด

2) ศึกษาว่าผู้เรียนมีทักษะทางด้านภาษา การคำนวณ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ระดับใด

3) ศึกษาว่าผู้เรียนมีความรู้หรือทักษะในสิ่งที่จะต้องเรียนรู้บ้างหรือไม่

4) ศึกษาว่าผู้เรียนมีเจตคติอย่างไรต่อสาระการเรียนรู้ เพื่อปรับเจตคติให้เป็นไปในทางที่พึงประสงค์

3. พิจารณาความเป็นไปได้ของค่าใช้จ่าย เช่นหากต้องการให้ผู้เรียนโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งธรรมชาติที่เป็นป่าเขาลำเนาไพร การทำเครื่องปั้นดินเผา ควรนำผู้เรียนไปเรียนรู้ในสถานที่จริง เพื่อสร้างประสบการณ์ตรง แต่ถ้ามีข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายและความไม่สะดวก การใช้สื่อการเรียนรู้อะไรสักอย่างน่าจะเหมาะกว่า การนำผู้เรียนไปเรียนรู้ตามสถานที่จริง กับการดูสื่ออื่นจะให้ผลการเรียนรู้ไม่ต่างกันมากนัก ก็ควรเลือกสื่อที่ประหยัดมากกว่า และมีความเหมาะสมมากกว่า

4) พิจารณาความสะดวกและความสามารถในการใช้สื่อการเรียนรู้อื่นๆ เพราะสื่อบางอย่างผู้ใช้ไม่มีความชำนาญ เช่น สื่อที่เป็นภาพยนตร์ สไลด์มัลติวิชั่น ผู้ใช้ต้องศึกษา หรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ

4.3.3.5 หลักการใช้เพื่อการเรียนรู้

Mus'ad Muhammad Ziyād (2004 : 102) ได้กล่าวว่า ในการพิจารณาเลือกใช้สื่อการสอนแต่ละครั้งครูควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของสื่อการสอนแต่ละชนิดดังนี้

- 1) ความเหมาะสม สื่อที่จะใช้นั้นเหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการสอนหรือไม่
- 2) ความถูกต้องสื่อที่จะใช้ช่วยให้นักเรียนได้ข้อสรุปที่ถูกต้องหรือไม่
- 3) ความเข้าใจสื่อที่จะใช้นั้นควรช่วยให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักเรียน
- 4) ประสิทธิภาพที่ได้รับสื่อที่ใช้นั้นช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพให้แก่นักเรียน
- 5) เหมาะสมกับวัย ระดับความยากง่ายของเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในสื่อชนิดนั้นๆ เหมาะสมกับระดับความสามารถความสนใจและความต้องการของนักเรียนหรือไม่
- 6) เกี่ยวตรงในเนื้อหาสื่อที่ใช้นั้นช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาที่ถูกต้องหรือไม่
- 7) ใช้การได้ดีสื่อที่นำมาใช้ควรทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้ดี
- 8) คำนึงค่ากับราคาผลที่ได้จะคุ้มค่ากับเวลาเงินและการจัดเตรียมสื่อที่ใช้นั้นหรือไม่
- 9) ตรงกับความต้องการ สื่อที่ใช้นั้นช่วยให้นักเรียนร่วมกิจกรรมตามที่ครูต้องการหรือไม่
- 10) ช่วยเพิ่มเวลาความสนใจ สื่อที่ใช้นั้นช่วยกระตุ้นให้นักเรียนสนใจในช่วงเวลานานพอสมควรหรือไม่

4.3.3.6 ประโยชน์และคุณค่าของสื่อการเรียนรู้

Zain Muhammad shahatah (1996:179-180) กล่าวว่า “สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนมีประโยชน์มากมายมหาศาลซึ่งพอกล่าวได้ดังนี้คือ

- 1) จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของคำบางคำที่ยากแก่การอธิบาย จะช่วยอธิบายสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น จะช่วยลดข้อจำกัดต่างๆ ให้น้อยลง สามารถทำสิ่งที่เป็นรูปธรรมให้เป็นนามธรรมได้มากขึ้น
- 2) เป็นศูนย์รวมความสนใจของนักเรียน สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนได้พบกับบรรยากาศที่แปลกใหม่ที่ทำให้นักเรียนนำเรียน สนุกสนานและมีเจตคติที่ดีต่อบทเรียนยิ่งขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดจำบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น

3. จะเป็นตัวช่วยให้แก่นักเรียนได้เรียนรู้ศัพท์ใหม่ๆ ได้มากขึ้น จะช่วยพัฒนาทักษะทางภาษาให้กับนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น

4) จะช่วยประหยัดเวลา และช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหา สื่อ นวัตกรรม การเรียนการสอนจะมีส่วนช่วยให้ผู้สอนประหยัดทั้งเวลา และการเตรียมเนื้อหา ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้มากขึ้น ในเวลาที่กำหนด

5) ช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดการเรียนการสอน โดยใช้สื่อ ในการเรียนการสอนรายบุคคล ประสิทธิภาพจะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกใช้สื่อให้เหมาะกับความต้องการของนักเรียนเพราะ นักเรียนบางคนชอบที่จะดูภาพยนตร์บางคนอาจชอบการศึกษานอกสถานที่ การสอนแบบเดี่ยวโดยไม่มีสื่อประกอบอาจสร้างความเบื่อหน่ายให้กับผู้เรียนอาจทำให้ไม่อยากเรียนซึ่งสื่อ นวัตกรรม จะช่วยแก้ปัญหาในประเด็นนี้เป็นอย่างดี

6) จะเป็นศูนย์รวมความสนใจของผู้เรียนทั้งชั้น จะเป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดความสนใจของผู้เรียนมาสู่บทเรียนได้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อประเภทภาพยนตร์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ทัศนศึกษาออกสถานที่

7) สื่อ นวัตกรรม จะช่วยแก้ปัญหาความด้วยประสิทธิภาพของผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของวิชาชีพครู โดยเฉพาะสื่อสำเร็จรูปอย่างวีดิทัศน์ เพราะครูผู้สอนจะได้เห็นตัวอย่างการสอนแบบการนำเสนอบทเรียนในแต่ละเรื่อง ครูผู้สอนสามารถนำมาเป็นแนวคิดเพื่อพัฒนาตัวเองในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

8) สื่อการสอนยังมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาจำนวนนักเรียนในห้องเรียนที่จำนวนเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรในปัจจุบัน การที่จำนวนนักเรียนในแต่ละห้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น จะเป็นการเพิ่มภาระให้กับครูผู้สอน ครูผู้สอนไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง สื่อการสอนจะช่วยแก้ปัญหาการเพิ่มจำนวนนักเรียน ได้เป็นอย่างดี โดยจะช่วยแก้ปัญหาการควบคุมดูแลนักเรียนในห้องได้เป็นอย่างดี สามารถทำได้โดยการจัดการเรียนการสอน และบันทึกเทปโทรทัศน์ไว้ จากนั้นสามารถนำซีดีทัศน์มาฉายให้นักเรียนดูเพื่อแก้ปัญหาจำนวนครูผู้สอนไม่เพียงพอ และจะเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกวิธีด้วย

9) สื่อการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถทันโลกทันเหตุการณ์ ทุกวันนี้จะมีความรู้ และเหตุการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้นเรื่อยๆ ครูผู้สอนอาจจะยังไม่พร้อมที่จะนำความรู้และประสิทธิภาพใหม่ๆ เหล่านี้มาถ่ายทอดค่อให้นักเรียน ได้แต่ด้วยสื่อการสอนประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อ ภาพยนตร์ วีดิทัศน์ เครื่องเสียง วิทยุหรือแม้แต่ภาพนิ่ง ที่มีอยู่จะช่วยแก้ปัญหาในข้อนี้ได้เป็นอย่างดี

Mus'ad Muhammad Ziyād (2004 : 132) ได้แยกประโยชน์หรือคุณค่าของสื่อ

การสอนออกโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ คุณค่าที่มีต่อผู้เรียน และ คุณค่าที่มีต่อผู้สอนซึ่งรายละเอียดของแต่ละด้านนั้นมีดังนี้

ก. คุณค่าของสื่อการสอนที่มีต่อผู้เรียน

เมื่อพิจารณาคุณค่าของสื่อการสอนที่มีต่อผู้เรียน จะพบว่าสื่อการสอนมีคุณค่าต่อผู้เรียนดังต่อไปนี้

1. ช่วยกระตุ้นและเร้าความสนใจของผู้เรียน
2. ช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวก และรวดเร็ว
3. ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลในบริบทของการเรียนรู้
4. ช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน
5. ช่วยให้สามารถนำเนื้อหาที่มีข้อจำกัดมาสอนในชั้นเรียนได้
6. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมกับการเรียน
7. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างเพลิดเพลิน สนุกสนาน และไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน

ข. คุณค่าของสื่อการสอนที่มีต่อผู้สอน

1. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมการสอนหรือเนื้อหาการสอน
2. ช่วยสร้างบรรยากาศในการสอนให้น่าสนใจในการสอน
3. ช่วยสร้างความมั่นใจในการสอนให้แก่ผู้สอนในกรณีที่เนื้อหาบทเรียนมีหลาย

ขั้นตอน

4. กระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อผู้สอนเห็นคุณค่าของสื่อการสอน

สรุปได้ว่าสื่อการสอนมีคุณค่าต่อระบบการเรียนการสอนหรือการศึกษาเป็นอย่างยิ่งในหลายประการด้วยกันซึ่งการพิจารณาคุณค่าของสื่อการสอนอาจทำได้โดยการพิจารณาถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นต่อผู้เรียนและผู้สอนซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทมากในกระบวนการเรียนการสอน ประเด็นสำคัญของคุณค่าของสื่อการสอน คือ สื่อการสอนช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3.3.7 สื่อการสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ

ในกระบวนการเรียนการสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้น ท่านศาสดามุฮัมมัดมักจะใช้สื่อเพื่อช่วยการอธิบายสาระบทเรียนให้มีความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ทั้งนี้ อาจจำแนกการใช้สื่อวัตกรรมการทำศาสดาได้ดังนี้

1) ใช้นิ้วมือ

จากท่านซุฮัยล ถูกของสะอัด จากท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصْبَعِهِ السَّبَابَةِ وَالْوَسْطَى))

(رواه البخاري ، 1997 : رقم 5546)

ความว่า “ฉันและผู้ปกครองดูแลเด็กกำพร้าจะอยู่ในสวนสวรรค์เหมือนกับทั้งสองนิ้วนี้” หลังจากนั้น ท่านก็ชูนิ้วชี้และนิ้วกลางขึ้น (บันทึกโดย Al-bukhari, 1997 : เลขที่ 5546)

และท่านศาสดาก็ได้ใช้นิ้วในการสอนอีกว่า :

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : " الْفِتْنَةُ هَاهُنَا مِنَ الْمَشْرِقِ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ "))

(رواه البخاري 1997 : رقم 7092 .)

ความว่า “ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นทางทิศตะวันออกโดยที่ชัยฏอน จะ โผล่ขึ้นทางนั้น” แล้วท่านศาสดาก็ชี้มือไปทางทิศตะวันออก”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, 1997 : เลขที่ 7092)

และบางครั้งท่านรอซูลุลเลาะฮ์ ﷺ ก็ได้ใช้นิ้วมือทั้งสองของท่านเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องผู้ศรัทธาที่มีต่อกัน ท่าน ได้กล่าวว่า:

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : " أَلْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً " ،
 ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ . ، أَوْ يُشِيرُ بِأَصْبَعِهِ
 (رواه البخاري، 1997 : رقم 6026)

ความว่า : ท่านรอซูลุลลอฮ์ ﷺ เปรียบเทียบว่า “ผู้ศรัทธา ต่อผู้ศรัทธา
 ด้วยกันนั้นเหมือนตึกที่กำลังก่อสร้างมันจะยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน
 แล้วท่านก็ชูนิ้วมือทั้งสองที่พันเกลียวกันอยู่”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1997 : 6026)

และท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าวอีกว่า :

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ " ، وَيُشِيرُ بِأَصْبَعَيْهِ
 فَيَسْتَدُهُمَا . (رواه البخاري ، 1997 : رقم 6503)

ความว่า “ฉันได้ถูกส่งมา และระหว่างฉันกับวันสิ้นโลกนั้นเสมือน
 กับสองนิ้วมือนี้” แล้วท่านก็ชูนิ้วมือทั้งสองของท่านที่แนบติดกัน.

(บันทึกโดย Al-bukhari, 1997 : เลขที่ 6503)

2) ใช้นิ้ว ค้างหะดีษที่รายงานจากท่านอานัสว่า

((عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْإِسْلَامُ
 عَلَانِيَةً وَالْإِيمَانُ فِي الْقَلْبِ قَالَ ثُمَّ يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
 قَالَ ثُمَّ يَقُولُ التَّقْوَى هَاهُنَا التَّقْوَى هَاهُنَا))
 (رواه أحمد، 1996 : 11933)

ความว่า “จากอานัสได้เล่าว่า ซึ่งท่านเราะซูลุลลอฮ์ได้กล่าวว่า อิสลาม
 คือความกระจ่างแจ้ง และอิหม่าน-การศรัทธานั้นจะอยู่ในใจ และอานัส
 ก็ได้เล่าต่อไปว่า หลังจากนั้นท่านก็ได้เอามือของท่านชี้ไปที่หน้าอก
 สามครั้งแล้วท่านก็กล่าวว่า “ความยำเกรงอยู่ที่นี้ ความยำเกรงอยู่ที่นี้”

(บันทึกโดย Ahmad, 1996 : 11933)

3) ไข่มุข และกิ่งไม้วาดเส้นลงบนพื้น

Yusuf Khat Hasan al-Suri (1991 : 61) ได้กล่าวว่าถ้าหากเราได้ศึกษา
วิทยาการสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เราจะพบว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ มักจะใช้สื่อการ
สอน เพื่ออธิบายแก่ขอชะบะห์ – อัครสาวกของท่าน ดังมีหะดีษจากอับดุลลอฮ์ ลูกของอุมร์ رضي الله عنه
กล่าวว่า

((عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَطَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا
مُرَبَّعًا وَخَطَّ خَطًّا فِي الْوَسْطِ خَارِجًا مِنْهُ وَخَطَّ خُطَطًا صِغَارًا إِلَى هَذَا الَّذِي
فِي الْوَسْطِ مِنْ جَانِبِهِ الَّذِي فِي الْوَسْطِ وَقَالَ هَذَا الْإِنْسَانُ وَهَذَا أَجَلُهُ مَحِيطٌ
بِهِ أَوْ قَدْ أَحَاطَ بِهِ وَهَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمَلُهُ وَهَذِهِ الْخُطَطُ الصِّغَارُ الْأَعْرَاضُ
فَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهَشَهُ هَذَا وَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهَشَهُ هَذَا))

(أخرجه البخاري 1997 : 5938)

ความว่า “ท่านรอซูลุลลอฮ์ ﷺ (ไข่มุขของท่าน) จีดเส้นลงบน
พื้นดินเป็นรูปสี่เหลี่ยม และลากเส้นยาวตรงกลางรูปสี่เหลี่ยม และ
ลากยาวออกมา และเส้นเล็กๆ ทับเส้นยาวภายในกรอบสี่เหลี่ยม และ
ท่านก็อธิบายว่า “เส้นตรงกลางคือมนุษย์ กรอบสี่เหลี่ยมคือกำหนด
ความตายที่ล้อมรอบทุกด้าน และเส้นที่เกินออกมาคือ ความหวัง
ส่วนเส้นเล็กๆ นั้น คือ อุปสรรค เมื่อพลาดจากเรื่องนี้ ก็จะไม่โดนเรื่อง
นั้น หากพลาดเรื่องนี้ ก็จะไม่โดนเรื่องนั้น”¹

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1997 : เลขที่ 5938)

ท่านอับดุลลอฮ์ บุตรชายของ มัสอูด رضي الله عنه ได้เล่าว่า

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خَطًّا ثُمَّ قَالَ هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ
هَذِهِ سُبُلٌ قَالَ يَزِيدُ مُتَّفَرِّقَةٌ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ ثُمَّ

¹Yusuf Khat Hasan al-Suri (1991) “Asalib al-Rasul fi al-Tarbiyyah wa al-Da’awah” หน้า 61

﴿إِنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾

(رواه أحمد، 1999/رقم 3928)

ความว่า “ ท่านรซูลุลลอฮ ﷺ (ได้ใช้กิ่งไม้) ชีคเส้น เส้นหนึ่งให้แก่พวกฉัน แล้วกล่าวว่า “ นี่คือนทางของอัลลอฮ ที่เที่ยงตรง ” แล้วได้ชีคเส้นไปทางด้านขวาและด้านซ้ายของท่าน หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า “ นี่คือน หลายๆทาง ไม่มีทางใดจากมัน นอกจากมีชัยฏอนเรียกร้องไปสู่ทางนั้น ต่อมาท่านรซูลได้อ่าน :

﴿إِنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾

ความว่า [6.153] และแท้จริงนี่คือนทางของข้าอันเที่ยงตรงพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และอย่าปฏิบัติตามหลาย ๆ ทาง เพราะมันจะทำให้พวกเจ้าแยกออกไปจากทางของพระองค์ นั่นแหละที่พระองค์ได้สั่งเสียมันไว้แก่พวกเจ้า เพื่อว่าพวกเจ้าจะยำเกรง”

(บันทึก โดย Imam Ahmad, 1999 : เลขที่ 3928)

4) ใช้สิ่งของจริงตามเนื้อหาสาระที่จะสอน เช่น คำไหม และทองคำ

((عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي إِخْدَى يَدَيْهِ نَوْبٌ مِنْ خَرِيرٍ وَفِي الْأُخْرَى ذَهَبٌ فَقَالَ إِنَّ هَذَيْنِ مُحَرَّمٌ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي حِلٌّ لِأُنثَاهُم))

(رواه ابن ماجه ، 1997 : رقم 3587)

ความว่า : ท่านอับดุลลอฮฺรซูลของอุมัรเล่าว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ออกมาพบกับพวกฉัน ซึ่งในมือข้างหนึ่งของท่านถือสิ่งที่ทำจากคำไหม ส่วนมืออีกข้างหนึ่งของท่านถือทองคำ แล้วท่านนบีกี้กล่าวพร้อมชูมือทั้งสองข้างว่า “แท้จริง ทั้งสองสิ่งนี้ เป็นสิ่งที่

ต้องห้ามสำหรับประชาชาติที่เป็นบุรุษเพศของฉัน แต่ได้อนุญาตไว้
สำหรับสตรีเพศของพวกเขา”

(บันทึก โดย Ibnnumajah, 1997 :3587)

5) ใช้สื่อธรรมชาติ เช่น ควงดาว ควงจันทร์ ควงอาทิตย์ แม่น้ำทะเล ภูเขาถ้ำเนา
ไพร พืชผักผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ

มีรายงานว่า ณ คีนจันทร์เพ็ญคืนหนึ่ง ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ได้แหงนหน้า
ขึ้นมองควงจันทร์เต็มดวง และกล่าวว่า “แท้จริง พวกเจ้าจะสามารถมองเห็นองค์พระผู้อภิบาลของ
พวกเจ้าอย่างชัดเจนเสมือนพวกเจ้ามองเห็นควงจันทร์ในคืนนี้ โดยไม่มีการแก่งแย่งที่จะมองควง
จันทร์แต่อย่างใด”

4.3.5) การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานของ
หลักสูตรการศึกษาที่อิสลามวางไว้ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ใน
การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและ
ประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะ
อันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่า
จะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและ
ประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและ
สารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจน
ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

4.3.5.1) ความหมายของการวัดและประเมินผล

ในภาษาอาหรับคำว่า **قوام** ตามรากศัพท์แล้วจะมีความหมายว่า “คงามสมส่วน”
ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝١ ﴾

(سورة التين: 3)

ความว่า : “โดยแน่นอนเราได้บังเกิดมนุษย์มา
ในรูปแบบที่สวยงามยิ่ง”

(อัล-คีน : 3)

นอกจากนี้คำคำนี้ยังมีความหมายว่า “กำหนดค่า” และด้วยความหมายนี้เองจึงมีการนำมาใช้ในเรื่องของการศึกษา

✕ คำว่าการประเมินวัดผลทางการศึกษาจึงหมายถึงการประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับการพัฒนาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดการศึกษาเพื่อประเมินว่าประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใดหลังจากได้รับการประเมินแล้วจะมีการนำข้อมูลที่ได้เป็นสะท้อนเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เหมาะสม¹

✎ การวัดและประเมินผลจึงไม่ยุติแค่การประเมินผลการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลเท่านั้นแต่จะหมายรวมไปถึงการพัฒนาและแก้ไขพัฒนาอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการพูดกันในอีกอย่างหนึ่งว่า “กระบวนการรวบรวมข้อมูลในส่วนของผู้พฤติกรรมของบุคคล โดยข้อมูลเหล่านี้มาศึกษาค้นคว้าเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่ได้วางไว้

หากจะกล่าวถึงการวัดผลประเมินผลโดยละเอียดแล้วจะหมายถึง การปรับปรุงป้องกันและแก้ไข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาจุดอ่อนจุดแข็งของการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ การวัดผลประเมินจึงไม่มีการสิ้นสุด เพียงแต่ผู้กระทำประเมินผลจะสามารถรู้ได้ว่าจุดใดของระบบที่ประสบความสำเร็จและควรมีการพัฒนาให้ดีขึ้นและส่วนใดที่ยังต้องแก้ไขปรับปรุงต่อไป²

การประเมินผลไม่ได้จำกัดเฉพาะการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนจากตัวผู้เรียนเท่านั้น แต่การประเมินผลยังหมายถึงการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ นั่นคือการประเมินจุดประสงค์ องค์ประกอบและและกิจกรรมของหลักสูตร เพื่อหาจุดอ่อนจุดแข็งในแต่ละส่วน นอกจากนี้ยังจะหมายรวมไปถึงเอกสารประกอบการสอน วิธีสอน สื่อ นวัตกรรมการเรียนการสอน ความครอบคลุมของเนื้อหาหลักสูตร

4.3.5.2) กระบวนการวัดและประเมินผลทางการศึกษา

กระบวนการวัดและประเมินผลทางการศึกษาคือ การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ที่เหมาะสมกับระดับความสามารถและลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิด

¹Hasan shahatah, 1998. “Talim al-lughah al-Arabiyyah wa tarbiyyah al-Diniyyah” หน้าที่ 191

²Ibrahim ‘Umairah, 1975. “Tadris al-‘Ulum wa al-Tarbiyyah al-Diniyyah” หน้า 105

ความคลาดเคลื่อนในการวัดน้อยที่สุด อันจะส่งผลให้การวัดมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันแนวคิดที่เกี่ยวกับลำดับชั้นการเรียนรู้มีบทบาทในกระบวนการสร้างแบบทดสอบอย่างมาก เพราะลำดับชั้นการเรียนรู้เป็นสิ่งกำหนดโครงสร้างและธรรมชาติของความสามารถที่ต้องการวัดลำดับชั้นการเรียนรู้ ซึ่งมีขั้นตอนการวัดผลมีดังนี้

- 1) กำหนดสิ่งที่วัดหรือคุณลักษณะที่จะวัด ความรู้ ความจำหรือทักษะ
- 2) พิจารณาและกำหนดแหล่งที่จะวัด นักเรียน ผู้ปกครอง
- 3) กำหนดลักษณะข้อมูลที่ต้องการ
- 4) พิจารณาและกำหนดเครื่องมือ ปริมาณ และเวลาวัด
- 5) รวบรวมข้อมูลโดยเช็คเครื่องมือที่เตรียมไว้
- 6) วิเคราะห์ข้อมูล
- 7) รวบรวมผลการวัดนำผลมาเป็นแนวทางแก้ไขพัฒนาจุดอ่อนจุดแข็งของระบบ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของนักเรียน หลักสูตร กิจกรรมการวัดการเรียนการสอน กราฟวงกลม เหล่านี้เราเรียกว่ากระบวนการประเมิน¹

4.3.5.3) ระดับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1.การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอ ในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงการ การประเมินชิ้นงาน/ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเอง หรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมิน ในกรณีที่ไม่ผ่านตัวชี้วัดให้มีการสอนซ่อมเสริม

1)การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของคนด้วย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

¹Zain Muhammad shahatah,1996. "al-Murshid fi Talim al-Tarbiyyah al-Islamiyyah" หน้า 193

2) การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินที่สถานศึกษาดำเนินการเพื่อ ตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีจุดพัฒนา ในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ ผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สถานศึกษา ตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาและการรายงานผลการจัดการศึกษาต่อ คณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

3) การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับ เขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็น ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ตามภาระความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการโดยประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้วยข้อสอบมาตรฐานที่จัดทำและ ดำเนินการ โดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัด ในการดำเนินการ จัดสอบ นอกจากนี้ ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขต พื้นที่การศึกษา

4) การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตาม มาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนตามหลักสูตรอิสลามศึกษาในปี สุดท้ายของแต่ละระดับ คือ อิสลามศึกษาตอนต้น)อบิดคาอียะฮฺ(อิสลามศึกษาตอนกลาง)มุตตะ วัชชีญะฮฺ(และอิสลามศึกษาตอนปลาย)ชานาอียะฮฺ(เข้าร่วมการประเมิน ซึ่งผลจากการประเมิน ใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผน ขกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบาย ของประเทศ

ข้อมูลการประเมินในระดับต่าง ๆ ข้างต้น เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการ ตรวจสอบทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้อง จัดระบบดูแลช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ บนพื้นฐาน ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่ม

ผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธโรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินจึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันทั่วถึงที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดของหลักสูตร เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน

4.3.5.4) ประโยชน์ของการวัดและประเมินผลทางการศึกษา

การวัดผลและประเมินผลการศึกษา เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน ตลอดเวลา ซึ่งจุดมุ่งหมายของการวัดผลและประเมินผลนั้น ไม่ใช่เฉพาะการนำผลการวัดไปตัดสินได้-ตก หรือใครควรจะได้เกรดอะไรเท่านั้น แต่ควรนำผลการวัดและประเมินนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาในหลายๆ ลักษณะดังนี้

1) เพื่อค้นและพัฒนาสมรรถภาพของนักเรียน หมายถึงการวัดผลและประเมินผลเพื่อดูว่านักเรียนบกพร่องหรือไม่เข้าใจในเรื่องใด ตอนใด แล้วครูพยายามสอนให้นักเรียนเกิดความรู้ มีความเจริญงอกงามตามศักยภาพของตนเอง จุดมุ่งหมายข้อนี้สำคัญมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น ปรัชญาการวัดผลการศึกษา (ชวาล แพรัตกุล. 2516 : 34)

2) เพื่อจัดตำแหน่ง (placement) การวัดผลและประเมินผลวิธีนี้เพื่อเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นๆ โดยอาศัยกลุ่มเป็นเกณฑ์ว่าใครเด่น-ด้อย ใครได้อันดับที่ 1 ใครสอบได้-ตก หรือใครควรได้เกรดอะไร เป็นต้น การวัดผลและประเมินผลวิธีนี้เหมาะสำหรับการตัดสินผลการเรียนแบบอิงกลุ่ม และการคัดเลือกคนเข้าทำงาน

3) เพื่อวินิจฉัย (diagnostic) เป็นการวัดผลและประเมินผลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาความบกพร่องของผู้เรียนว่าวิชาที่เรียนนั้นมีจุดบกพร่องตอนใด เพื่อที่จะได้นำไปปรับปรุงแก้ไข ซ่อมเสริมส่วนที่ขาดหายไปให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในกระบวนการเรียนการสอนเรียกว่าการวัดผลย่อย (formative measurement)

4) เพื่อเปรียบเทียบ (assessment) เป็นการวัดผลและประเมินผลเพื่อเปรียบเทียบตนเอง หรือ เพื่อดูความงอกงามของเด็กแต่ละคนในช่วงเวลาที่ต่างกัน ว่าเจริญงอกงามเพิ่มขึ้นกว่าเดิมมากน้อยเพียงใด เช่น การเปรียบเทียบผลก่อนเรียน(pre-test) และหลังเรียน (post-test)

5) เพื่อพยากรณ์ (prediction) เป็นการวัดผลและประเมินผลเพื่อทำนายอนาคตต่อไปว่าจะเป็นอย่างไร นั่นคือเมื่อเด็กคนหนึ่งสอบแล้วสามารถรู้อนาคตได้เลยว่า ถ้าการเรียนของเด็กอยู่ในลักษณะนี้ต่อไปแล้วการเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในเรื่องของการแนะแนวการศึกษาว่านักเรียนควรเรียนสาขาใด หรืออาชีพใดจึงจะเรียนได้สำเร็จ แบบทดสอบที่ใช้วัดจุดมุ่งหมายในข้อนี้ ได้แก่ แบบทดสอบวัดความถนัด (aptitude test) แบบทดสอบวัดเชาว์ปัญญา (intelligence test) เป็นต้น

6) เพื่อประเมินผล(evaluation)เป็นการนำผลที่ได้จากการวัด ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินลงสรุปให้คุณค่าของการศึกษา หลักสูตรหรือ เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลว่าเหมาะสมหรือไม่ และควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

4.3.5.5) ลักษณะการวัดผลที่ดี

- 1) เพื่อให้การวัดผลประเมินผลมีคุณภาพ ก่อนจะทำการประเมินผลควรคำนึงถึง
- 2) ต้องครอบคลุมทุกด้าน การวัดผลที่ดีต้องครอบคลุมในทุกๆด้าน ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา และต้องครอบคลุมด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย ทักษะพิสัยและความถนัด
- 3) ต้องหลากหลาย เครื่องมือที่ใช้ในการวัดจะต้องหลากหลาย เช่น การทดสอบ ซึ่งอาจจะใช้แบบทดสอบแบบปรนัยและอัตนัย หรือการสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรม ใช้แบบบันทึกพฤติกรรม เป็นต้น
- 4) มีการวัดตัวอย่างยังต่อเนื่องการวัดผลประเมินผลที่ดีควรมีการประเมินตั้งแต่เริ่มต้น ขณะและหลังการจากการจัดการเรียนการสอน ไม่ควรวัดผลเฉพาะปลายภาคเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ควรมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
- 5) ต้องมีการประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การประเมินที่ดีต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องได้รับความร่วมมือจากครู นักเรียน ผู้ปกครอง อาจารย์แนะแนว ฝ่ายบริหาร ผู้ปกครองสามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนที่เกี่ยวข้องกับบุตรหลานขณะอยู่นอกรั้วโรงเรียน

6) ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงในการประเมิน นักเรียนแต่ละคนจะมีความสามารถที่แตกต่างกันออกไป จึงนับได้ว่าเป็นความไม่ถูกต้องที่จะทำการวัดหรือประเมินนักเรียนที่มีความฉลาดปานกลางด้วยวิธีเดียวกันกับนักเรียนที่มีความฉลาดมาก ดังนั้นการประเมินนักเรียนจึงควรประเมินตามความเหมาะสมของนักเรียนจึงจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสามารถนำมาพัฒนาได้

7) ต้องเป็นอัตนัย การประเมินที่ดีต้องมีความเป็นวิชาการอยู่ในตัว ต้องขึ้นอยู่กับความเป็นวิชาการคือ แน่นนอน หมายถึงไม่ว่าผู้ตรวจจะเป็นใคร จะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน มีทิศทางคำตอบที่เหมือนกัน คะแนนของผู้เข้าสอบไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ตรวจข้อสอบแต่จะขึ้นอยู่กับคำตอบไม่ว่าใครจะเป็นผู้ตรวจจะต้องมีคำตอบที่ถูกต้องตรงกัน การวัดจะต้องถูกต้องเป็นจริง หมายถึงการวัดจะต้องครอบคลุมในทุกด้านของจุดประสงค์หลักสูตร ไม่ใช่มุ่งเน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง และละทิ้งอีกด้านหนึ่งนอกจากนี้ผลของการวัดจะต้องแน่นอนไม่ว่าจะใช้เครื่องมือประเภทใดในการวัด และไม่ว่าจะวัดเมื่อใด แม้จะเป็นต่างวันต่างวาระกันผลจะต้องออกมาคล้ายคลึงกัน

8) จะต้องเข้าใจด้วยการวัดการประเมินผลจะต้องไม่เสร็จสิ้นในตัว การวัดผลเป็นเพียงสื่อเพื่อการแก้ไขจุดบกพร่อง และปัญหาในการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

¹Zain Muhammad shahatah,1996. “al-Murshid fi Talim al-Tarbiyyah al-Islamiyyah” หน้า 195